

Kõrgem Kunstikool Pallas
Skulptuuriosakond

“Ilu” kui naist piirav konstrukt
Lõputöö

Carmen Ööbik
Juhendaja: Paul Mänd MA

Tartu 2025

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	3
1. MIS ON “ILU” NING KUIDAS SEE EELKÕIGE NAISI PIIRAB.....	4
1.1 Naise ja mehe “pilgu” erinevus.....	4
1.1.1 “Barbie” kokkuvõte ja filmis esineva naise pilgu selgitus.....	4
1.1.2 “Dr. No” kokkuvõte ja filmis esineva mehe pilgu selgitus.....	6
1.1.3 Kunsti näited mehe ja naise pilgu erinevusest.....	9
1.2 Ilu on inimest ja eelkõige naist piirav konstrukt.....	12
2. NÄITUSE KORRALDAMINE JA TEOSTE KIRJELDUS.....	14
2.1 Seeria plastiliinis ja pronksis “Millal algab ema? Millal Liisa?”.....	15
2.2 Maal “Emme enne operatsiooni”.....	20
2.3 Savist figuur “Meltdown”.....	21
2.4 Tikandid ja leidobjektid “Kohatud teemad!”.....	23
2.5 Seeria kipsist torsodest “Ilul pole reegleid”.....	27
3. Tulemused ja Analüüs.....	36
3.1 Mehe ja naise pilgu erinevuse uurimine kunstis.....	36
3.2 "Ilu," kui eelkõige naist piirava konstrukti uurimine.....	36
3.3 Ülevaade näituse korraldamisest.....	37
KOKKUVÕTE.....	44
SUMMARY.....	46
KASUTATUD KIRJANDUS.....	49
LISAD.....	53
Lisa 1. Sandro Botticelli “The Birth of Venus” 1484.....	53
Lisa 2. Édouard Manet “The Luncheon on the Grass” 1863.....	54
Lisa 3. Roy Lichtenstein “Crying Girl” 1963.....	55
Lisa 4. Frida Kahlo “The Two Fridas” 1939.....	56
Lisa 5. Berthe Morisot “In the Bois de Boulogne” 1879.....	57
Lisa 6. Shona McAndrew “Kaguya” 2021.....	58
Lisa 7. Jules Dalou “Viktor Noir” 1891.....	59
Lisa 8. Jeanne Rynhart “Molly Malone” 1988.....	60
Lisa 9. Kunstnike tekstid kopeeritud näituse tekstide failist.....	61
Lisa 10. Pressitekst eesti ja inglise keeles kopeeritud näituse tekstide failist.....	65
Lisa 11. Modellide tekstid kopeeritud näituse tekstide failist.....	68
Lisa 12. Tööde kaart.....	76
Lisa 13. Plakat.....	77
Lisa 14. Fotokollaaž.....	78
Lisa 15. Kleebised.....	79

SISSEJUHATUS

Lõputöö raames korraldasin koos Silver Tsäko ja Lotta Karoliina Räsäneniga Pallase galeriis ühisnäituse “Vaatomata kõigele oleme me olemas”. Näituse läbivaks teemaks jäi keha. Lahkan iga näitusetööga erinevaid “iluga” seotud küsimusi ning kirjalikus osas avan, kuidas “ilu” on eelkõige just naisi piirav konstrukt ja uurin naise ja mehe “pilgu” erinevust kunstis.

Lõputöö kirjalik osa on jaotatud kolmeks peatükiks. Esimeses selgitan mis on “ilu,” kuidas see on eelkõige just naisi piirav konstrukt ning uurin naise ja mehe pilgu tähendust ingliskeelsetest väljenditest *male gaze* ja *female gaze*. Kirjeldan nende erinevust põhiliselt “Barbie” ja “Dr. No” filmide ning kunsti näidetel. Teises peatükis annan ülevaate näituse korraldamisest ning tööde teostamisest. Kolmandas analüüsin oma lõputöö tulemusi ning seda, kuidas näituse korraldamine ja avamine läks.

Tahan väga tänada kõiki, kes mind aitasid. Eriti oma juhendajat Paul Mändi. Ta mitte ei öelnud mulle kuidas teha, vaid küsis minu käest, kuidas mina arvan, et võiks teha. Samuti tänan näituse kaastegijaid, kellega saime koos nutta ja naerda ja tööde valmistamise juures üksteist aidata. Modelle Helene Lüüsi, Len Tootsi ning Tiina Viilopit. Igauhega neist tekkis oma põnev seiklus! Väga head tööd tegid ka fotograafid Katariina Torm, Mirabell Veli ja Silver Tsäko ning Kätlin Muttika, kes aitas mul kaks lõputööd kõita. Veel olen tänulik Andreas Tukmannile, Rasmus Hirvele, Mairoos Mettile, Helli Aasale, Helene Lüüsile ning ka oma emale Liisa Noormägile ja vennale Markus Ööbikule. Kes aitas tassida kipsist torsosid ühest kohast teise, kes mõtteid põrgatada, kes töid viimistleda. Koos näituse kaaskorraldajatega aitasid nad korras hoida minu mentaalset seisundit ja tuletasid meelde, et vahepeal on okei nutta, vahel peab vett jooma ja sööma ning ka tööst tuleb teha pausi, et hiljem jaksaks rohkem teha. Olen kõigile väga tänulik!

1. MIS ON “ILU” NING KUIDAS SEE EELKÕIGE NAISI PIIRAB

Antud peatüki esimeses pooles seletan lahti mehe ja naise pilgu erinevuse läbi filmi ja üldiselt kunsti näidetel. Teises pooles selgitan, kuidas “ilu” piirab inimesi, eelkõige naisi.

1.1 Naise ja mehe “pilgu” erinevus

Naise ja mehe pilgule¹ kujutatakse filme ning ka muud kunsti mõnikord erinevalt. Toon need näidete abil välja.

1.1.1 “Barbie” kokkuvõte ja filmis esineva naise pilgu selgitus

Greta Gerwingi lavastatud film “Barbie” sai kohe kuulsust, kui läbi naise pilgu tehtud film. Film mängib soorollide ja stereotüüpidega läbi kostüümide, ametite ja isegi kaameranurkade. Filmi peategelasteks on stereotüüpiline Barbie ja Ken, kes elasid koos teiste Barbie ja Keni nukuversioonidega Barbielandis. Seda valitsevad Barbied, kes võivad teha ja olla ükskõik, mis nad tahavad. Barbielandis on iga päev täpselt samasugune – ideaalne maailm, mille igat õhtut lõpetab barbiede korraldatud pidu. Kenide amet on “rand” ja nad üritavad Barbiedele muljet avaldada. Soorollid on vahetuses – naised on võimupositsioonil ning mehed lihtsalt on. (Gerwing 2023, Huter 2023)

Isegi, kui Barbie on üleni roosas “ilus” naine, ei kasutata teda kordagi kui seksuaalselt ihaldatavat objekti. Barbie on iseseisev ja tark inimene, kes ei vaja meest, et oma eluga hakkama saada. (Gerwing 2023, Huter 2023)

¹ “Mehe vaade” või “mehe pilk” kasutatakse otsetõlkena ingliskeelsest väljendist *male gaze*, üldjuhul feministlikus kirjanduses ning soouuringutes, kuid on noorte seas ka tavakõnes palju kasutust leidnud. See tähendab, et naisi kujutatakse “mehe pilgu” jaoks passiivsete ning seksualiseeritud objektidena, tihti neid alandades. Selle vastandiks on “naise pilk” ehk *female gaze*, mis näitab mehi emotsionaalsematena ning kujutab naisi meestega võrdsetena. (Uue Põlvkonna Sõnaraamat: Male Gaze)

Barbielandis on aga ka väljaheidetud nukke, kelle tootmine on lõpetatud. Barbie jääb mõtlema elule ja surmale ning tal tekivad “päris naise” probleemid nagu tselluliit ja halb hingeõhk. Ta otsib väljaheidetute seast üles Veidra Barbie, kes soovib tal otsida üles laps, kes mängib tema originaalse nukuga pärismaailmas. Ken liitub Barbiega ning nad lähevad pärismaailma. (Gerwing 2023)

Barbie avastab, et pärismaailmas teda ei austata ning mehed jõllitavad teda imelikult. Ta näeb, kuidas pärismaailmas naisi vaadatakse läbi mehe pilgu, mis ei ole tema jaoks tavapärane. Seejärel leiab ta Barbielandi haldava Matteli peakontori ning läheb sinna abi küsima. Tema imestuseks on peakontoris kõik mehed. Ainsad naised hoones on sekretärid. Barbie teadis, et ta peaks olema feministlik ikoon ja eeskuju, mis inspireerib naisi ja tüdrukuid olema kõik, mis nad tahavad olla. Pärismaailmas sai aga aru, et ta ei ole seda, vaid temaga kaasnevad hoopis ebarealistlikud ootused, mis on meeste pilgu järgi üles ehitatud. (Gerwing 2023, Huter 2023)

Barbie pärismaailma kogemusega tuuakse läbi huumori välja, kuidas mehe pilk naisi mõjutab. Kui Barbieland tundub meie jaoks ebarealistlik, siis pärismaailm on vastupidiste soorollidega sama ebarealistlik. Me lihtsalt oleme õppinud selles elama. (Huter 2023)

Barbie leiab oma teismelisest omaniku Sasha ning avastab, et tema ema Gloria on Barbiega mänginud ning kogemata põhjustanud Barbie eksistentsiaalse kriisi. Ta saab nendega lähedasemaks ning nad lähevad koos Barbielandi, Matteli juhid nende kannul. (Gerwing 2023)

Samaaegselt kui Barbie Mattelis käib, avastab Ken, et pärismaailmas juhivad kõike mehed ning teda austatakse ilma, et ta midagi tegema peaks. Ta läheb tagasi Barbielandi ja veenab teisi Kene seal võimu üle võtma. Barbie jõuab Barbielandi, satub situatsioonist täielikku masendusse ja on valmis alla andma. Gloria aitab ta uuesti püsti ja tegutsema, rääkides äratuntavatest probleemidest, millega pärismaailma naised peavad igapäevaselt tegelema, nagu emaks olemine, tunnete väljendamine, välimuse jälgimine ja töökultuur. Nad saavad ka Barbied Gloria jutu abil enda poolele tagasi. Kui Gloria seda kõike räägib, on kaameranurk otse tema näo poole, nagu ta räägiks seda vaatajale ning tuletaks meelde, et

igal naisel peaks olema oma elu üle otsustamisõigus. Naised ei ole oma olukordades üksi ning nad peaksid teadma oma väärtust. Barbied võtavad uuesti võimu üle ja Kenid mõistavad, et peavad leidma omale enda eesmärgid. (Gerwing 2023, Huter 2023)

Barbie näeb viirastusena Ruth Handleri, kes on Barbie looja. Ruth laseb Barbiel silmad sulgeda ning seejärel näeb vaataja koos Barbiega erinevast vanusest, rassist, rahvusest ja kultuurist naisi. Selle taustal mängib Billie Eilishi laul “What Was I Made For”, mis annab mõtteainet – milleks ma loodud olen? Pärast silmade avamist, on Barbie üksi, näidates filmi peamist sõnumit: mõjuvõimsad naised annavad teistele naistele jõudu ning isegi üksi olles, on nad tugevad. Matteli juhid annavad Barbiele valiku, kas jääda Barbielandi või minna pärismaailma. Ta otsustab minna pärismaailma. (Gerwing 2023, Huter 2023)

Film lõppeb sellega, et Barbie läheb oma elu esimesele günekoloogi vastuvõtule. Ta mainis filmis, et tal pole isegi vagiinat, kuid selle asjaolu muutus viitab tema “päris naiseks” saamisele. Enamasti on naistega menstruatsioonist, vagiinast, selle tervisest ning seksist rääkimine tabuteemad. (Gerwing 2023, Huter 2023)

Toon veel välja Gloria ja Sasha. Sasha ei arvanud oma emast Gloriast filmi alguse poole eriti palju. Filmi käigus näeb Sasha, kuidas ta ema asju lahendab ja teisi naisi julgustab. Ta näeb esimest korda elus oma ema naisena, mitte “lihtsalt” emana. Nad mõlemad tulevad Barbielandist tagasi tugevamate naistena. (Gerwing 2023, Huter 2023)

1.1.2 “Dr. No” kokkuvõte ja filmis esineva mehe pilgu selgitus

Terence Youngi “Dr. No” on minu arust üks parimaid näiteid mehe pilgule tehtud filmidest. James Bondi kujutatakse terve filmi vältel tugeva mehena, kes tuleb igast situatsioonist välja. Filmis on vähe naisi ja nad on alati mehe pilgu jaoks seksikalt kujutatud – kas taustal, sekretärile sarnastes ametites ja/või intiimselt seotud James Bondiga. (Young 1962)

Filmi alguses tapetakse jaamaülem ja tema sekretär. Mõrvarite tabamiseks palutakse Bondi abi, kes parasjagu Sylvia Trenchiga bakaraa kaardimängu mängib. Siiani pole Bond ühtegi

mängu kaotanud, mis on ka esimene näide sellest, kuidas ta on võitmatu. Bond jätab mängu pooleli ning hakkab ära minema. Sylvia jookseb talle järele, palub kohtumiseks tema aadressi, mille ta ka saab. (Young 1962)

Bond saab teada, et teda saadetakse Jamaicale mõrva uurima. Tema relv vahetatakse enne seda välja. Ta küll ütleb, et pole sellega kordagi mööda lasknud, kuid selle peale naerdakse, et tema relv on nii väike, et mahuks naisele käekotti ja on ka sobilik ainult naisele. Kui Bond aga sellele ei reageeri, tuuakse alles päris põhjus, et relv oli tõrkunud ning Bond oli seetõttu pidanud pärast missiooni pikalt haiglas olema. Bond lepib oma uue relvaga ja läheb koju. Seal leiab ta Sylvia, kes ainult suurde triiksärki rietatuna golfi mängib. Bond on segaduses, aga lubab seal uuesti kohtuda ja läheb Jamaicale. Pärast seda näeme Sylviat ainult korra, kui Bond Jamaicalt koju helistab ja Sylvia seal telefoni vastu võtab. Kui aga uurida Sylvia kohta internetist, tuleb välja et ta on esimesed kaks filmi Bondi romantiline partner. (Young 1962, List of All James Bond Girls)

Jamaicale jõudes on Bondile vastu saadetud vaenlase agent, kes teda autoga ringi sõidutab. Bond märkab, et neid jälitatakse ning teeb rooli tõmmates järsu pettemanöövri pööras taha, et mees, kellega ta autos on, kaitsetuks teha ning temalt toimuva kohta vastuseid saada. Kui Bond teda kakluses võitmas on, sooritab mees tsüaniidi täis sigaretiga enesetapu. Bond leiab tema autost kviitungid, mis viivad ta geoloog Denti juurde. Dent ütleb, et ei tea toimumust midagi. Bond näeb Denti kapil aga pilti mehest, kes teda autosõidul jälitas. Dent suunab ta pildil oleva Quarreli poole. Bond leiab Quarreli ning nad tapavad üksteist peaaegu ära. CIA agent Felix astub neile aga vahele ja selgub, et nad kõik on samal poolel. Vestluse käigus tuleb välja, et Krabi saarele ei tohi ega julge keegi minna, sest seda kontrollib Dr. No. Tuleb ka välja, et varem kohatud Dent on Bondile valetanud. Krabi saarelt võetud mineraalide proovid on väga radioaktiivsed ning Dent on seega tõenäoliselt saare ja Dr. Noga seotud. (Young 1962)

Bondiga võtab ühendust Miss Taro, kes kutsab Bondi enda poole öeldes, et on Dr. No kohta salajasi faile leidnud ning tahaks neid Bondiga jagada. Taro flirdib Bondiga ning kutsab teda endaga voodisse. Voodis toimuvat ei näidata, kuid tundub, et toimub midagi intiimset. Bond aga teab, et see on Denti poolt seatud lõks. Ilmuvad Bondi mehed,

haaravad Taro endaga kaasa ning Bond saab Dentile lõksu seada. See näitab, et Bond on siiski võitmatu mees, kes teab kõike ette. (Young 1962, List of All James Bond Girls)

Bond läheb pärast seda koos Quarreliga Krabi saarele ning nad kohtavad seal Honey Riderit. Honey kannab valgeid bikiine, mille pükstel on suur nuga. Tuleb välja, et Honey on korduvalt seal saarel käinud merekarpe korjamas ning näinud ka kurikuulsat draakonit, keda kohalikud kardavad, mis hiljem tuleb välja et on tuldpurskav sõiduk. Honey on siiani iga kord ilma kriimudeta saarelt pääsenud, kuid laskub abivajaja naise rolli. Kui Bond käsib tal end peita, peidab ta end mõneks hetkeks ja siis jookseb tagasi Bondi juurde, põhjendades, et kardab. See on näide mehe pilgule kujutatud naisest. (Young 1962, List of All James Bond Girls)

Honey ja Bond nabitakse kinni ning viiakse sviiti, kus nad uimastatakse. Ärgates viiakse nad Dr. Noga sööma. Dr. No räägib ainult Bondiga. Talle tutvustatakse isegi täpselt, mida tema kook sisaldab, kuid Honeyt ignoreeritakse. (Young 1962)

Dr. No kutsub Bondi SPECTREga liituma, kuid Bond keeldub. Dr. No laseb valvuritel Honey ära viia, sõnumiga: *"I'm sure the guards will amuse her,"* viidates sellele, et valvurid saavad temaga teises ruumis teha ükskõik mida ja Bond ei saa sinna midagi parata. Seejärel pekstakse Bond läbi ja visatakse kongi. Nii kui Bond ärkab, põgeneb ta kongist ja läheb töötajana maskeerudes tuumareaktori juurde. Ta koormab selle üle ja võitleb Dr. Noga. Dr. No kukub reaktori basseini ning keeb surnuks. (Young 1962)

Bond otsib Honey üles. Nad põgenevad väikese paadiga, taustal kõik plahvatamas. Kui Honeyt ja Bondi suurema paadiga päästma tullakse, on nad üksteise kaisus. Bond haarab kõiest, mis neile visatakse ning nad kaisutavad edasi, hakates suudlema. Bond laseb kõiest lahti. Film lõppeb vihjega intiimsusele. (Young 1962)

Naisi, kellega Bond intiimsemalt suhtleb, kutsutakse fännide poolt "Bondi tüdrukuteks". Esimesest filmist läheb Bondi tüdrukute alla kolm naist: Sylvia Trench, Miss Taro ja Honey Ryder. Isegi kui seda otseselt ei näidata, saame eeldada, et Bond on intiimne kõigi

kolmega, mis annab vaatajale sõnumi, et ideaalsel mehel võib olla palju naisi. (Young 1962, List of All James Bond Girls)

1.1.3 Kunsti näited mehe ja naise pilgu erinevusest

Mehe ja naise pilgu erinevus on kunstis mänginud suurt rolli. Üks tuntum näide mehe pilgust kunstis on Sandro Botticelli “Birth of Venus” (vt lisa 1). Maal kujutab merekarbil seisvat paljast naist Venust. Tal on kujutatud pikk kael, ilus figuur ning pikad lendlevad juuksed, mis katavad tema bikiinipiirkonda, kuid mitte rindu. Venusest vasakul on näha tuule jumalat Zephyrust, kelle paljast ihu katab osaliselt riie, osaliselt alasti nümf Aura. See näitab mehe pilku – mehe paljast ihu ei näidata, kuid ta hoiab palja rinnaga nümfi. Nad puhuvad Venust maale, kus on näha naist lillalise riidega, millega Venust katta. Venuse nägu peetakse kunstiajaloos üheks kõige ilusamaks näoks, mis on pigem subjektiivne arvamus. (Burdis 2019, McInerney 02.04)

Édouard Maneti “The Luncheon on the Grass” (vt lisa 2), kujutab pikniku, kus osaleb kaks naist ja kaks meest. Mehed sulanduvad tausta ja üks meestest seletab midagi. Üks naistest on alasti ja vaatab vaatajale silma ning teine naine on taustal veekogus märja, läbipaistva kleidiga. Kui Venuse maalil olevat palja naise figuuri võib põhjendada osaliselt jumaluse kujutamise, siis arvatakse, et Maneti maalil viidatakse hoopis prostituutidele. Siin maalil näitab kõige rohkem mehe pilgule meelepärast kujutamist just see, et mehed on täiesti kaetud ning ühe naise ihu on täiesti katmata, teisel naisel on tehtud midagi märjast läbipaistvat selga. Ka seletav mees viitab sellele, et ta on tark. (The Luncheon on the Grass, 1862 by Édouard Manet; McInerney 02.04)

Roy Lichtensteini teos “Crying Girl” (vt lisa 3) kujutab endas mehe pilku ilma ühegi alasti kehata. Teosel on näha ainult nutvat blondi naise pead. Naine on tehtud mehe pilgu jaoks “ilusaks” lahtiste, õrnalt lokkis blondide juuste, peente näojoonte, rõhutatud ripsmete ning punaste huultega. Ta pühib silmast pisarat, millega rõhutatakse naiste emotsionaalsust. (McInerney 02.04)

Frida Kahlo poolt maalitud “The Two Fridas” (vt lisa 4) kujutab kahte Fridat. Üks Frida istub traditsioonilises Mehhiko Tehuana riietuses, katki lõigatud, veritseva südame ja meditsiiniliste kääridega. Tema kõrval istub moodsamalt riides Frida, terve südamega. Kaks Fridat hoiavad käest kinni. Neil on Fridale omased kulmud, mis keskelt ühilduvad. Sel maalil ei ole kujutatud naise objektistamist ega seksualiseerimist. On näha naise pilgule mõeldud kaht realistlikku naist istumas. Ainult nende südamed ei saaks reaalselt nähtaval olla, veel vähem katki. Sel maalil on aga palju suurem tähendus, mis räägib Frida enda lahkuminekust, kultuurist ja kaotusest. (The Two Fridas, 1939 by Frida Kahlo, Raamanujan 2023)

Berthe Morisoti “In the Bois de Boulogne” (vt lisa 5) kujutab igapäevast elu – naistevahelist sõprust ja Pariisis, *Bois de Boulognese* pargis koos aja veetmist. Ühe naise pealmised riided on sama tooni sinised, kui teise naise kaabu lips. Neil on sama tooni kaabud ning valged seelikud. Sinisesse riietunud naine seab lilli ning teine naine kummardab, nagu haaraks midagi. Iga detail toob maalil kujutatud hetkele intiimsust juurde. (Artchive, Casparie 2021)

Shona McAndrewi maalitud “Kaguya” (vt lisa 6) on autoportree kunstnikust endast. Me näeme maalil pigem lühikeste juustega, tätoveeringutega naist, teetass käes, seina ääres taburetil istumas. Tal on seljas mugavad rinnahoidjad ja jalas lühikesed püksid. Ta toetab kätt teetassiga reiele ning vaatab natuke vaatajast mööda, mitte otse silma. Keskendunud on ka detailidele nagu sünnimärgid, lillede ja puidu mustriga tapeet ning teepaki otsas rippuv logo. Ühiskonna ilustandardite kohaselt on naine maalil paks. Ta on enesekindel ning tundub, et tal on oma kehas mugav ja hea olla. McAndrewi eesmärk on näidata naisi nende loomulikus olekus, just sellistena nagu nad on, isegi kui ühiskonna poolt seatud ilustandardid sellega kooskõlas pole. (Art For Change 2024, McAndrew)

Toon välja kaks skulptuuri, mille puhul on nende hilisemast kohtlemisest tingituna tunda mehe ja naise pilku. Jules Dalou valmistatud skulptuur “Viktor Noir,” on ajakirjaniku Viktor Noiri hauale temast endast kujutatud (vt lisa 7). Skulptuur on pronksist tänu millele on näha, kust seda rohkem katsutud ja hõõrutud on, sest need on teist värvi. Palju on katsutud tema kinganinasid, kohti näost ning peenist. Peenis on küll pükstes, aga kogu

piirkond on poleeritud. Öeldakse, et tegemist on mehega, keda paljud naised tahavad katsuda, usutakse, et tema peenise hõõrumine toob viljakust. Tunda on skulptuuri seksualiseerimist, mis tuleb naise ja mehe pilgu olemasolust, aga ei ole otseselt ühe või teise pihta suunatud. Seda tehakse tihti nalja pärast. Kuna seal on eelnevalt nii käitunud, on sellest tekkinud juba komme. See tuleneb aga algselt siiski mingisugusest iha, tahte ja seksualiseeritud pilgu olemasolust. (Bosken 2017, Toxigon 2025, The bizarre fame of Viktor Noir)

Skulptuur, mille kohtlemises on natuke tugevamalt mehe pilku tunda on Jeanne Rynharti “Molly Malone” (vt lisa 8). Tegemist on samuti inimese järgi tehtud pronksist skulptuuriga. Arvatakse, et tegemist oli päevasel ajal kalakaupmehe ning öisel ajal prostituudiga. Kui antud skulptuuri vaadata, jäävad esimesena silma tema rinnad, kuna need on katsumise tagajärjel ülejäänud skulptuurist teist värvi. Tekib sama situatsioon, mis “Viktor Noiriga,” et skulptuuri seksualiseeritakse, kuid see pole otseselt seotud mehe või naise pilguga, vaid mõjutatud pilgu olemasolust. (Bosken 2017, Girvin 2025)

Mehe pilgule kujutatakse kunstis naisi tihti objektistatult või lausa seksualiseeritud objektidena. Naise pilgule kujutatakse aga naisi erinevates keskkondades loomulikena.

1.2 Ilu on inimest ja eelkõige naist piirav konstrukt

Ühiskonna poolt tekkinud “ilu²” konstrukt mõjutab mingil määral kõiki inimesi. Isegi, kui keegi üritab mitte ühiskonna standardite järgi elada, peab ta nendest standarditest teadlik olema. Üldiselt mõjutavad ilustandardid naisi tugevamalt kui mehi.

Ilustandardid on aja jooksul ja erinevates kultuurides erinevad ning neid mõjutavad tugevalt vanad trendid, kultuursed uskumused ja meedia kujutus. Ilustandardid võivad minna teatud sorti rassiliste ja etniliste omaduste diskrimineerimiseni, mille tagajärjeks tekivad ebarealistlikud ilustandardid. Hetkel on suuremateks ilustandarditeks jäänud just “perfektne” nahk, ilma ühegi tekstuurita. Heledamatelt inimestelt oodatakse päevitunud nahatoonit ning tumedamatelt inimestelt heledamat. Indias kasutatakse näiteks nahka valgendavaid tooteid (Dixit 2019). Oodatakse, et sul on peenike piht, aga rinnad ja puusad võiksid olla laiemad. Eelistatud on pikad juuksed, mõnel pool sirgeid, mõnel pool lokkis juukseid, üldjuhul vastandudes sellega, mida piirkonnas naturaalselt rohkem esineb. Silmade ja üleüldiselt näo “ilusamaks tegemiseks” on tänapäeval ka filtreid, mida sotsiaalmeedias palju kasutatakse. (Shahid 2024)

Meestelt oodatakse tugevat, muskulaarset keha. Läbi aegade on ka peeniste välimuse ümber palju standardeid olnud. Vana-Kreeka skulptuuridel on meestel väikesed peenised, sest suuri peeniseid seostati barbaarsuse, kontrollimatute ihalduste ja rumalusega ning nad tähtsustasid tarkust. Tänapäeval on läbi nalja tekkinud arvamus, et mida suurem peenis, seda parem on mees seksuaalvahekorras. (Joshua 2024, Simonova 2021).

Naistelt oodatakse “ilu” väga erinevalt, olenevalt näiteks sellest, kas neid tahetakse võtta tööle või partneriks. Tihti juhtub, et pärast sünnitamist oodatakse, et naine peaks võimalikult kiiresti jõudma “tagasi” selle keha juurde, mis tal oli eelnevalt. See tähendab, et emadelt oodatakse nii oma lapse eest hoolt kandmist, oma välimuse pärast muretsemist

² “Ilu” on midagi vaadeldavat, mis on silmale hea ja esteetiline, kuni sinna alla ei lähe ihaldus või kaubanduslik väärtus. Selle selgitamiseks leidsin Umberto Eco raamatust “Ilu Ajalugu” hea tsitaadi “Janune, kes allikast vett jooma tõttab, ei silmitse selle ilu. Ta võib seda hiljem teha, kui tema iha on vaigistatud.” Minu arust on see hea näide, sest ilu võiks olla loomulik, esteetiline ning mitte kuidagi seksuaalne või ihaldatav. (Cambridge Dictionary; Eco 2006)

ning eelistatult ka oma tervisele mõtlemist. Kahjuks just enda tervis on see, mis enamasti rohkem kannatab. (Shahid 2024, Simonova 2021)

Tüdrukutele räägitakse juba noores eas, kuidas tuleb ilus olla. Renee Engeln toob välja ühe uuringu tulemused, mis näitavad, et 34% uuringus osalenud 5-aastastest tüdrukutest tunnistasid, et on varasemalt tahtlikult oma toitumist piiranud. Uuringus osalenud 5-9-aastastest tüdrukutest 40% ütlesid, et soovivad kõhnemad olla. See näitab, kuidas juba noortele tüdrukutele räägitakse, et tuleb meeste pilgu jaoks “ilus” olla. Ta esitleb oma raamatus kontsepti *beauty sickness* ehk iluhaigus, kus kõik pöörleb ümber “ilu”. Engelni arvates on tänapäeva ilustandardid saavutamatud ja peaksidki olema, arvestades, et sa ei saa olla igavesti noor ja teismelise kehaehitusega. Üleüldine mõte on, et naised ei kohelda alati võrdsetena vaid objektidena, mis tihti eskaleerub ka seksuaalse objektistamiseni. (Engeln 2017, Aalal 2019)

“Ilu” piirab mingil määral meid kõiki, kuid eelkõige just naised. Kasvavad standardid ja ootused ilu ümber tekitavad probleeme vaimse ja füüsilise tervisega. Naistele surutakse mehe pilgu jaoks “ilus” olemist juba väga noorest peast peale.

2. NÄITUSE KORRALDAMINE JA TEOSTE KIRJELDUS

Järgnevas peatükis räägin täpsemalt näituse korraldamine ning kirjeldan teoste tegemist.

Näituse planeerimine algas 2024. aasta aprillis, kus arutasime Lotta ja Silveriga kas meil on võimalik oma teemasid ühendada, et kolme peale üks näitusesaal broneerida. Õnneks olid meil sarnased mõtted, mida sai koondada pealkirja “Keha/Keel” alla. Broneerisime Pallase galeriisse näituse jaoks keldrikorruse ruumid. Jõudsime ka näituse uue pealkirjani: “Vaatomata kõigele oleme me olemas”.

Mulle lähevad korda feministlikud ja soopõhised teemad, kuigi mulle ei meeldi kasutatav sooline eristamine. Mulle meeldib eesti keel, sest selles ei ole sugusid rõhutatud, nagu paljudes teistes keeltes. Kahjuks aga näitavad kogemused, et isegi, kui sugu ei peeta oluliseks, on paljud situatsioonid siiski väga soopõhised. Tihti jõuan tagasi selleni, et naisi vaadeldakse ja koheldakse teistmoodi kui mehi ning nad peavad olema “ilusad”. Sealt tuli ka valik tegeleda eelkõige “ilu” küsimuste ning mehe ja naise pilgu erinevusega kunstis.

Oma teostega tahtsin näidata, et “ilu” on vaataja silmis ning iga inimese keha on eriline ja ilus. Mõned elemendid ja detailid, mida inimesed oma keha juures kritiseerivad, näevad kunsti puhul efektsed ja ilusad välja. See näitab, et tegelikult pole see element või detail kole, vaid inimesed on enda ja teiste inimeste suhtes liiga kriitilised.

Näitusega tegeledes toimus kõigepealt tööde jaotus. Mina tegelesin potentsiaalsete sponsoritega suhtlemisega, Silver tegeles graafilise disainiga ning Lotta suhtles galeriiga ja otsis erinevaid rahalisi toetuseid, mida saaksime koos taotleda. Kahjuks me kooliväliselt ühtegi toetust ei saanud, kuid saime ühe sponsori: Langemaa veinid.

Otsustasime, et ei pane tööde juurde silte. Iga kunstnik kirjutas enda tööde kohta teksti (vt lisa 9), mille printisime koos pressitekstide (vt lisa 10), modellitekstide (vt lisa 11) ja Silveri tehtud tööde kaardiga (vt lisa 12) välja ja näitus oligi avamiseks valmis.

2.1 Seeria plastiliinis ja pronksis “Millal algab ema? Millal Liisa?”

Näitusel oli “Millal algab ema? Millal Liisa?” seeria plastiliinist (vt foto 1) ning pronksist. Idee sai alguse inglise keele tunnis Daniel Strandowiga, kus avastasin, et plastiliinist keha modelleerides mõtlen palju oma emale. Meil on peres viis last, kellest kolm on alles pisikesed. Otsustasin oma ema kujutada iga väiksema lapsega erinevalt. 3D printisin³ figuurid valu jaoks välja (vt foto 2) ning tegin neile juustuvahaga õhukanalid (vt foto 3). Keraamilise vormi tegemiseks kastsin korduvalt vedeliku sisse, mida kutsuti “slurriks” ja katsin igat kihti kvartsliidiga (vt foto 4). Valasime grupiga pronksi ja siis saime vorme ära lõhkuda (vt fotosid 5, 6) ning teoseid puhastada (vt fotosid 7, 8) ja viimistleda. Viimistlemise käigus juhendas mind Andreas Tukmann. Kuna teosed tulid mõningate aukude ja 3D printimise jälgedega, vajasisid nad natuke rohkem tööd. Jälgede eemaldamiseks, pidi neid lihvida ning uue pronksiga täitma⁴. Selle käigus muutsid pronkskujud kuumusega ajutiselt värvi (vt foto 9). Lisatud pronks oli küll lõpuks ülejäänud figuurist veidi teist värvi, kuid viimistledes jättis see meeldiva efekti. Otsustasin näituse jaoks figuure viimistluseks poleerida (vt foto 10).

Foto 1. “Millal algab ema?
Millal Liisa?” plastiliin

³ 3D printimine pronksivalu jaoks nägi välja nii, et skaneerisin oma figuurid 3D keskkonda. Seda saaks teha ka figuuridest erinevate nurkade alt tehtud paljude fotode programmi üleslaadimisega, aga ma sain kasutada kooli skaneerimismasinat, mis tegi väga kiirelt figuurist ümberringi fotod ja laadis need 3D mudelina ise üles. Kui prinditud figuur oli vormis, sulatasime prinditu vormist välja ning valasime pronksi asemele.

⁴ Pronksiga täitmine tähendab, et pronkskuju aetakse kuumaks ning lisatakse vajalikke kohtadesse vähehaaval keevitamist meenutava tehnikaga pronksi. Figuuri hoitakse tangide vahel ning sellega peab ettevaatlik olema, et tangid kuumu pronksi ei moonutaks.

Foto 2. “Millal algab ema? Millal Liisa?” puhastamata 3D print

Foto 3. “Millal algab ema? Millal Liisa?” 3D print vahast õhukanalitega

Foto 4. “Millal algab ema? Millal Liisa?” keraamilise vormi tegemine (Rasmus Hirv)

Foto 5. "Millal algab ema? Millal Liisa?"
pronks vormi sees

Foto 6. "Millal algab ema? Millal Liisa?"
pronks vormi seest väljas

Foto 7. "Millal algab ema? Millal Liisa?" pronks puhastamata

Foto 8. "Millal algab ema? Millal Liisa?" pronks pärast esmast puhastamist

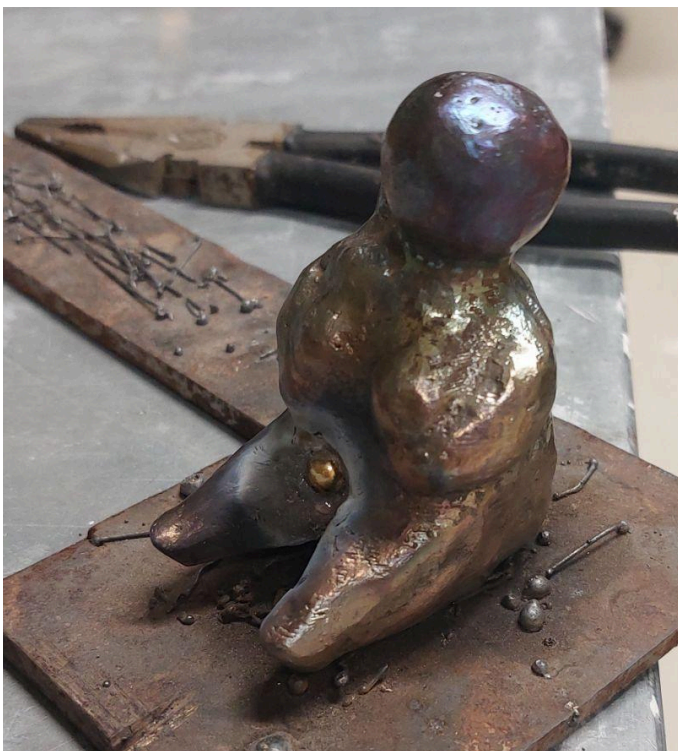

Foto 9. "Millal algab ema? Millal Liisa?" pronks pärast kuumutamist

Foto 10. “Millal algab ema? Millal Liisa?” pronks pärast poleerimist. (Silver Tsäko)

Kui hakkasime Villu Jaanisooga teoseid pronksi valama, jäin emaks olemisele sügavamalt mõtlema. Kui inimene saab emaks, kingitakse talle tähtpäevadeks kingitusi lapse jaoks. See on iseenesest tore, sest need asjad on vajalikud, aga nüüd on ta teiste silmis ainult ema. Ta pole enam lihtsalt tema ise – selle teose raames minu ema – Liisa.

2.2 Maal “Emme enne operatsiooni”

Algselt ei plaaninud ma näitusele ühtegi maali lisada, kuid ruume kohapeal vaadates tundus, et ainult seeria “Millal algab ema? Millal Liisa?” jätab ruumi liiga tühjaks. Meenus, et mul on esimesel kursusel tehtud maal emast, mis sobiks ideaalselt nii ruumi paigutuse, kui teemaga. Maal sündis tänu õppejõu Maire Aarsalu loale olemasoleva modelli asemel oma ema maalida. Minu jaoks on keeruline olnud inimest maalida, maalitunnis oli meil aga mitu maali vaja just inimestest teha. Sel ajal otsustas mu ema, et peab midagi oma kehakaaluga tervise huvides ette võtma ja langetas raske otsuse maovähendusoperatsiooni kasuks. Nii sündiski minu poolt esimene maal inimesest, kellele julgesin näo maalida. (vt foto 11)

Foto 11. maal “Emme enne operatsiooni” (Mirabell Veli)

2.3 Savist figuur “Meltdown”

Rauno Thomas Mossi juhendamisel valmis minu skulptuur “Meltdown⁵”. Olles iseenda modell, rõhutasin teoses kohti, mis tekitavad minus ebamugavust või piinlikkust. Väljendasin tunnet, mis tekib, kui depressioon on nii tugev, et ei suuda enam voodistki tõusta. Samal ajal aga on sellest ka süütunne, sest ma peaksin tõusma, hambaid pesema ja sööma, aga see tundub sel hetkel liiga raske ülesandena (vt fotosid 13 ja 14). Kuna see teos sündis aastal 2023, oli ta näituse ajaks kuivanud ja mõranenud (vt foto 12). See andis väga hea lisaefekti, rõhutades katkist tunnet.

Foto 12. “Meltdown” mõranenud (Silver Tsäko)

⁵ *Meltdown* on ingliskeelne sõna, mis tähendab järsku emotsionaalset või füüsilist kokkuvarisemist, sageli seotud stressi, ärevuse või pingega. *Melt* eraldiseisvalt tähendab sulamist ja *down* tähendab alla. (Uue Põlvkonna Sõnaraamat: Meltdown)

Foto 13. "Meltdown" enne kuivamist esiküljelt

Foto 14. "Meltdown" enne kuivamist tagaküljelt

2.4 Tikandid ja leidobjektid “Kohatud teemad!”

Tahtsin näitusel näidata, et normaalsed naise kehaga toimuvad asjad, nagu menstruatsioon⁶, erinevad rinnad ja karvakasv on tabuteema ning ei ole ühiskondlikult kuidagi “ilusad,” kuigi nad võiksid olla. Lisaks sellele on tihtipeale arstide esimene reaktsioon naiste kehaga toimuvate asjade vastu lihtsalt beebipillid kirjutada, olgu põhjuseks tugev akne või kõhuvalud. Nii sündiski näituse jaoks tikanditest ja leidobjektidest koosnev seeria “Kohatud teemad” (vt fotosid 15, 16, 17, 18, 19, 20).

Foto 15. “Kohatud teemad!” maha jäetud verine aluspesu

⁶ Menstruatsioon on tsükliline vereeritus emakast (Sõnaveeb: Menstruatsioon). Näituse avamisel tekkis situatsioon ühe emaga, kus minu 3-aastane vend küsis tampooni kohta “Mis see on?” ja me selgitasime nii minu õele ja vendadele kui ka selle ema tütrele, mis on menstruatsioon ja kuidas see naisi mõjutab. Ema tänas mind pärast, sest ei teadnud kuidas ja millal oma tütrele selgitada, mis on menstruatsioon. Arutasime ka muudest näituse teemadest, mida käsitlesin ning ta ütles, et tal on hea meel näha selliseid asju füüsiliselt ja tunda, et ta pole üksik asjades nagu emadusega kaasnev identiteediprobleem.

Foto 16. "Kohatud teemad!" karvased sukkpüksid

Foto 17. "Kohatud teemad!" karvane särk ja verine tampoon

Foto 18. "Kohatud teemad!" tampoon verise paberiga

Foto 19. "Kohatud teemad!" Erinevad tissid, hügieenitarbed, tabletilehed ja rasedustest, eestvaates

Foto 20. "Kohatud teemad!" erinevad tissid, hügieenitarbed, tabletilehed ja rasedustest, küljevaates

2.5 Seeria kipsist torsodest “Ilul pole reegleid”

Kõige raskem oli kipsist torsode teostamine. Antud torsodest sai alguse seeria “Ilul pole reegleid,” mida kavatsen tulevikus jätkata. Mõtlesin ja uurisin sügavamalt: Mis on ilu? Mis on ideaalsus? Kas “ilu” ja “ideaalsus” üldse eksisteerivad? Kipstorsod näitusesaalis rääkisid, kuidas iga keha on ilus ja huvitav just nii, nagu ta on – nii kunstis, kui päriselus. Neid ei tohi kritiseerida, vaid peab austama, sest nendes on näha elatud elu. Torsod said omale modellide eesnimed “Helene,” (vt foto 21) “Tiina” (vt foto 22) ja “Len,” (vt foto 23) sest tundsi juhendajaga, et see muudab kipstorsod inimlikumaks. Torsodele lisaks oli näitusesaalis kõikide modellide jutt oma kehas elamisest nii helisalvestina kui ka paberil (vt lisa 11).

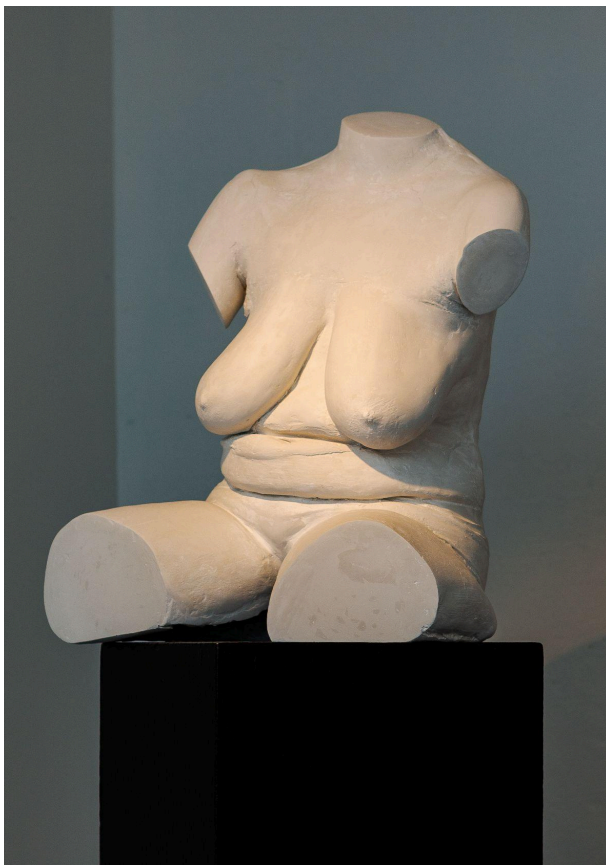

Foto 21. “Helene” näitusesaalis (Mirabell Veli)

Foto 22. “Tiina” näitusesaalis
(Mirabell Veli)

Foto 23. “Len” näitusesaalis
(Mirabell Veli)

Võtsime kipssidemetega vormi (vt foto 24) ning valasime hiljem vormidesse kipsi (vt foto 25). Algselt tahtsin teha viis torsot, kuid pidin leppima kolmega ja võtsin modellidega ühendust.

Foto 24. "Len" vorm

Foto 25. "Tiina" torsot täitmas

Esimene modell Helene on skulptuuriosakonna vilistlane, kellel on keha düsmorfia⁷. Ta vihkab oma rindu, aga on "õnnistatud" suurte rindadega. Ta näeb end rindade tõttu paksemana kui tegelikult on, ning üleüldiselt tunneb end vales kehas. Ta mainib oma tekstis⁸, et tahaks olla peenem ja väiksemate rindadega, kuid tunneb end halvasti, sest ta keha pole süüdi, et on selline nagu ta on. (vt lisa 11 Helene)

Seejärel võtsin ühendust oma vanatädi Tiinaga, kellel on skolioos. Seetõttu on tema keha ühele poole kaldu. Ta rääkis lähemalt oma elust, kui kahest etapist: enne ja pärast seljaoperatsiooni. Ta toob oma tekstis⁹ välja nii positiivset kui negatiivset kogemust. (vt lisa 11 Tiina)

Viimaseks modelliks palusin Leni. Ta on mittebinaarne ning on lasknud omal tahtel enda rinnad eemaldada. Ta on oma kehas rahul nende asjadega, mida on saanud ise moonutada. Siiski toob ka tekstis¹⁰ välja, kuidas inimene ei jää kunagi täiesti rahule sellega, milline ta on. (vt lisa 11 Len)

Iga vormi võtmise jaoks oli mul vaja kolme inimest appi. Modell pidi olema kogu aja võimalikult liikumatult. Mina, Silver ja Lotta võtsime lahtilõigatud kipssidet, kastsime seda vette ja sättisime need paika. Juhendaja Paul Mänd aitas meile Helene ja Leni jaoks kipssidet lõigata. Tiina jaoks aitas lõigata Helene. Kipssidet ei saanud ette lahti lõigata, sest see reageeriks õhuga ning ei reageeriks hiljem enam veega hästi. Kui modellil oli kips ümber, pidime me veidi ootama. Seejärel lõikasime kipsvormi lahti ja panime selle laual

⁷ Düsmorfia on vaimne häire, mis sunnib inimest arvama, et tema keha, mõni kehaosa või välimus on inetu. (Sõnaveeb: düsmorfia) Ma ise tunnen, et sõna inetu ei sobi düsmorfia selgituseks. Pigem harjumatu, ebaloomulik või võõras.

⁸ Lõik Helene tekstist: "Hingel on raske kogemus, nii-öelda. Rindade ja emaka ja kehakaalu tõttu. Menstruatsioon on ikka päris jube ja häiriv ja ebameeldib protsess nii kehaliselt kui vaimselt. Tuletab mulle iga kord meelde seda, kuidas ma tahaksin ilma emakata elada, sest mul ei ole seda vaja, sest ma ei taha lapsi kunagi saada ja ma tunnen nagu iga kord, kui see juhtub, et mu keha on mu enda vastu ja teeb mulle meelega haiget, et kuidas ta ei saa aru, et see on mõttetu kõik."

⁹ Lõik Tiina tekstist: "Mäletan end voodis nutmas - miks mina, ma ei suuda enam nii olla. Samas on õnneks mulle antud optimistlik meel ning järgmisel päeval taas kooli minnes oleks kõik nagu ununenud. Samuti on mulle kõik ülejäänud mu kehas meeldinud - nägu, jalad, käed, kõik muu. Kõige negatiivsem mälestus ongi koolist, kus kaks õpetajat omavahel haletsesid: "Vaene tüdruk.." jne."

¹⁰ Lõik Leni tekstist: "Kuna olen hakanud nägema ennast pigem maskuliinsuse standardite järgi, tunnen aeg-ajalt jätkuvalt soodüsfooriat ning olen hakanud unistama maskuliinsemast kehast, eelkõige näiteks laiematest õlgadest ning lihaselisemast ülakehast. See illustreerib hästi, et inimene ei saa kunagi rahul olla. Hetkel, mil hakkad end oma välimuse osas hästi tundma, tekivad kohe uued ideed, mis võiks veel teisiti olla."

uuesti kinni. Vorm tuli seest vaseliiniga üle pintseldada ning järgnes kipsivalu. Esimene kiht tuli pintsliga õhemalt peale kanda. Sealt edasi võis valada paksemat kipsi ja seda kätega laiali ajada. Kips pidi kuivama ning saime vormi uuesti lahti võtta. Kipsside rebenes enamasti üpris ilusti lahti (vt fotosid 26), kuid voltide ja rindade juurest kippus kinni jääma. Kui torso oli vormist väljas, tuli seda esmalt puhastada (vt fotosid 27, 28). Seejärel lõikasime Pauliga käe-, jala- ja kaela- ja sirgete nurkade all ära ning täitsime need ja lisavigastused, mis vahepeal tekkinud olid, kipsiga (vt fotosid 28, 29, 30). Jätsin kipstorsodele kaks nädalat kuivamisaega. Lõpus tuli torsosid veel lihvida ja puhastada. Lihvimise käigus oli tunda, et täidetud augukohad pole sama kuivad, kui ülejäänud torso. Niisked kohad olid laigulised ning neist ei tahtnud lihvides materjal maha tulla. Kui need lihvitud said, pakkisin torsod ära. Galeriisse viisime neid auto istmetel, turvavööga kinnitatult.

Foto 26. "Helene" vormi lahti võtmine

Foto 27. "Helene" vormist välja võetud, sodine

Foto 28. "Helene" pärast esmast puhastust, täidetud aukudega

Foto 29. “Tiina” pärast esmast puhastust.
täidetud aukudega

Foto 30. “Len” Pärast esmast puhastus, täidetud
aukudega

Igal vormi võtmisel juhtus midagi ootamatut. Helene hakkas lõpus toolilt maha libisema, kuid ei saanud kipsi tõttu end liigutada. Nii kaua, kui vormi lahti lõigati, toetati Helenet, et ta ei kukuks. Teda vormist välja aidates, lõikasime kogemata ka tema aluspüksid läbi. Õnneks olin kõiki modelle ette hoiatanud, et ei tea, kas nad saavad seal kantavat pesu hiljem uuesti kasutada ning Helenel oli varu kaasas.

Tiinalt vormi võttes oli mureks õhuga kokku puutunud kipsside. Saime poole peal aru, et vormi ühel poolel käitub kipsside imelikult. Üldjuhul läks kipsi piisavaks kuivamiseks 5-10 minutit. Tiinaga oli juba 20 minutit möödunud ja kipssidemed olid ikka ühelt poolt märjad ning ei tahtnud üksteise külge kinni hakata. Proovisime võimalikult väheste lõigetega vormi lahti saada, aga sidemed hakkasid üksteise küljest ära tulema. Saime Tiina lõpuks välja ning hakkasime kohe vormi toetama. Mina ja Silver toetasime seest ja väljast, Lotta pani lõikekohtadele kipssidet ja Helene lisas vormi hoidmiseks tavalist kipsi.

Len kukkus vormi võttes kokku. Olime selleks hetkeks kipssidemega reitest umbes nabani jõudnud. Leni hoiti kallistades üleval, Paul aitas kipspükse lahti lõigata, et me saaks Leni istuma ja vajadusel pikali aidata. Tegime 10 minutit pausi ja seejärel panime talle kipspüksid jalga ning sidusime need teibiga kinni (vt foto 31). Jätkasime kipspükste pealt kipssidemete lisamisega. Hiljem vormi avades tuli vorm siiski kahes osas lahti ja teda oli raske kokku panna. Kõik lõppes siiski hästi.

Foto 31. “Len” modell kinniteibitud kipspükstega

3. Tulemused ja Analüüs

Peatüki esimeses osas räägin uurimistulemustest naise ja mehe pilkude erinevuses. Teises osas räägin “ilus” kui eelkõige naist piiravast konstruktist. Viimases osas analüüsin enda osa ühisnäitusest.

3.1 Mehe ja naise pilgu erinevuse uurimine kunstis

Uurimise käigus sain parema ülevaate mehe ja naise pilkude erinevustest ja sellest, kuidas need on läbi aegade kunsti mõjutanud. Mehe pilgu jaoks kujutatakse nii filmides kui muus kunstis naise pigem allasurutuna, passiivsetena ning seksualiseeritud objektidena. Naise pilgu jaoks kujutatakse filmides naise ja mehi võrdsetena, mehi mõnikord emotsionaalsematena. Kunstis kujutatakse naise pilgule naise üldjuhul naturaalsestena ja hästi loomulikes keskkondades. Maalidel on tihti sügavam intiimsus, kuid see pole seksuaalne. Mulle tundus, et mehe pilgule tehtud kunst mõjutab inimesi negatiivsemalt kui naise pilgule tehtud kunst. Seda sellepärast, et enamasti mehe pilk alandab naist, aga naise pilk pigem võrdsustab.

3.2 "Ilu," kui eelkõige naist piirava konstrukti uurimine

Uurimise käigus mõistsin, et “ilu,” kui ühiskondlik konstrukt, piirab ka mehi. Meestelt oodatakse, et nad oleksid tugevad. On arvamused, et mida suurem peenis, seda parem ta on seksuaalvahekorras. Naistele on enamasti piirkonniti ilustandardid vastupidised sellele, mis seal loomulik on. Kui piirkonnas on pigem heleda nahaga inimesed, on seal “ilusam” päevitunud nahk, kui on rohkem tumedama nahaga inimesi, on “ilusam” heledam nahk.

Tüdrukutele tutvustatakse juba väga noorest peast ilustandardeid. Neile on maast-madalast selgeks tehtud, kuidas mehe pilgu jaoks “ilus” välja näha. Minu arust röövib see ära tükikese tüdrukute lapsepõlvest.

3.3 Ülevaade näituse korraldamisest

Näituse kõige keerulisem osa oli kipstorsodega tegelemine, sest kõigil oli kiire. Ei tundunud võimalik, et tõstan üksi postamenti ja torsot, panen neile liimimiseks silikooni ja tõstan torso postamendil sama koha peale tagasi. Leidsime õnneks hetke, kus Rasmus Hirvega tõstsime postamente ja torsosid ning Silver pani neile silikooni. Järgmine mure oli “Tiina” ja “Helene” valgustus. “Helene” selg jäi nurka nii, et seda oli raske valgustada. “Tiina” kõige tähtsam punkt oli aga selg, kus on operatsioonist jäänud kunstiliselt väga kena arm. Arm oli aga sellise nurga all, et oleks vajanud valgustust suunaga põrandalt. “Helene” selg jäigi lõpuks pimedusse, sest selle torso tähtsaim osa olid rinnad ning selga valgustades oleks rindadele liigselt varje tekkinud. “Tiinat” aga lõpuks pöörasime ukse poolt teisi torsosid vaatama (vt foto 32). Altpoolt suunaga valgust ei olnud võimalik tekitada, seega armile jäi vari, kuid enamus seljast sai valgustatud (vt foto 33).

Foto 32. “Ilul pole reegleid” üksteist vaatamas

Foto 33. "Tiina" selg, näitusesaalis (Silver Tsäko)

Näitus sai mõne päevaga üles pandud ning 25. aprillil avatud. Me ei saanud küll peale koolipoolse lõpetajate rahastuse ühtegi teist rahalist toetust, kuid sellest piisas. Leidsime näituse avamiseks ka ühe sponsori: Langemaa Veinid. Saime neilt ebaküdooniamahla, veini ning paki erinevaid postkaarte (vt foto 34). Kõik näituse avamisega seonduv oli meie endi kanda. Pidime näiteks pokaale pesema ja täitma. Tuleviku jaoks mõte – leida näituste avamiseks paar sõpra, kes tegelevad jookide ja snäkkidega, et ise ei peaks kõige muu kõrval sellega jaoks tegelema.

Foto 34. Langemaa veinid ja snäkid

Näituse reklaamiks tegi Silver meile plakati (vt lisa 13), mida lasime erinevates suurustes trükkida. Plakati järgi tegi Silver ka teises formaadis fotokollaaži (vt lisa 14), mis läks kooli söökla juurde telekasse, pressiteksti ning facebooki ürituse pildiks. Iga kunstniku poolt ühest tööst ning ühest Silveri tehtud kollaažist tellisime ka reklaamimiseks kleebitsed (vt lisa 15). Hiljem leidsime, et meie kleebitsed oli Tartu linnas toredatesse kohtadesse kleebitud.

Me ei pannud näitusesaalis teoste juurde nimesilte. Silver tegi näitusele kaardi (vt lisa 12), millel olid kõik meie teoste nimed materjalide ja aastaarvudega mainitud. Minu teostest esimeses ruumis oli savist “Meltdown” (vt foto 35). Teises ruumis olid seeria “Millal algab ema? Millal Liisa?” nii plastiliinist (vt foto 36) kui pronksist (vt foto 37) ning maal “Emme enne operatsiooni” (vt foto 36). Viimases ruumis oli seeria kipstorsodest “Ilul pole reegleid” (vt foto 38) ning seeria tikanditest ja leidobjektidest “Kohatud teemad!” (vt foto 38).

Foto 35. "Meltdown" näitusevaade (Mirabell Veli)

Foto 36. “Millal algab ema? Millal Liisa?” plastiliinist, maal “Emme enne operatsiooni” näitusevaade

Foto 37. “Millal algab ema? Millal Liisa?” pronks, näitusevaade

Foto 38. "Ilul pole reegleid" ja "Kohatud teemad!" näitusevaade

KOKKUVÕTE

Lõputöö eesmärgiks oli uurida kuidas “ilu” on eelkõige naisi piirav konstrukt, võrrelda mehe ja naise pilgu erinevust kunstis ning luua kahe kursusekaaslasega näitus, mille teoste valmimisel lahata “iluga” seonduvaid küsimusi.

Nii filmides kui ka üleüldiselt kunstis on läbi aegade näha erinevust mehe ja naise pilgule kujutamisest. Tõin oma lõputöös võrdluse naise ja mehe pilgu jaoks tehtud filmide vahel. Mehe pilgule tehtud film alandas ning objektistas naisi, naise pilgule tehtud film võrdsustas naisi meestega ning pani naised juhtpositsioonidesse.

Tõin nii mehe pilgu kui naise pilgu kujutamisest näiteid ka üleüldiselt kunsti kaudu. Mehe pilgule tehtud teosed kujutavad enamasti alasti või alandatud naisi. Naise pilgule tehtud teosed kujutavad naisi naturaalsena, loomulikes keskkondades.

Tõin välja ka skulptuurid, mille hilisem kohtlemine on viidanud seksualiseeritud pilgu olemasolule. Nimelt on tekkinud skulptuuridele poleeritud katsumise jäljed nende rindade ja peeniste peale. Antud skulptuurid pole aga tehtud eesmärgiga seksuaalselt ihaldatavat pilku püüda.

“Ilu,” kui ühiskonna poolt välja mõeldud konstrukt ilustandarditest, mõjutab kõiki. Kui püütakse olla ilustandarditest mitte mõjutatud, peab enne teadma, mis need on. Naistelt oodatakse üldjuhul ühegi tekstuurita ideaalset nahka, pikki juukseid, peenikest pihta suurte rindade ja tagumikuga. Enamasti on ilustandardid vastupidised sellele, mis piirkonniti loomulikum. Meeste puhul oodatakse, et nad on tugeva, muskulaarse kehaga ning erinevatel aegadel on olnud erinevad arvamused peeniste suurustest. Hetkel on läbi naljade jäänud arusaam, et mida suurem peenis, seda parem on mees seksuaalvahekorras.

Tihti tuleb emadele pärast sünnitamist ootusi juurde. Lisaks lapse ja enda tervise hoidmisele oodatakse, et ta tegeleks oma välimusega, jõudes võimalikult ruttu “tagasi” sellise keha juurde, mis tal oli enne sünnitamist. Oma tervis on aga see, mis enamasti kannatab.

Ilustandardeid tutvustatakse tüdrukutele juba väga noores eas. Renee Engelni uuringus on näha, et paljud noored tüdrukud on tahtlikult piiranud oma toitumist või soovivad olla kõhnemad. Sellest tekib järeldus, et tüdrukutele on varakult räägitud, kuidas mehe pilgu jaoks “ilus” olla

Korraldasime lõputöö raames kahe kursusekaaslase Silver Tsäko ja Lotta Karoliina Räsäneniga ühisnäituse. Algselt oli näituse pealkirjaks mõeldud “Keha/Keel,” kuid muutsime selle lõpuks “Vaatomata kõigele oleme me olemas,” mille ühiseks punktiks jäi keha. Teostega tegelemisele lisaks olid kõigil oma rollid. Mina suhtlesin potentsiaalsete sponsoritega, Silver tegeles näituse graafilise disainiga, Lotta suhtles galeriiga ning otsis rahalisi toetuseid, mida saaksime koos taotleda. Kooliväliselt küll ühtegi rahalist toetust ei saanud, kuid saime näitusele sponsori: Langemaa veinid.

Me otsustasime näitusesaali tööde juurde silte mitte juurde panna ja Silver tegi näitusekaardi, millel olid meie teoste asukohad ning nimed materjalide ja aastaarvudega. Minu teostest esimeses ruumis oli savist “Meltdown”. Teine ruum oli peaaegu nagu altariruum mu emale. Seal olid seeria “Millal algab ema? Millal Liisa?” nii plastiliinist kui pronksist ning maal “Emme enne operatsiooni”. Viimases ruumis oli seeria kipstorsodest “Ilul pole reegleid” ning seeria tikanditest ja leidobjektidest “Kohatud teemad!”. (vt fotosid 35-38)

SUMMARY

“Beauty,” as a restricting construct for women

The aim of the thesis was to investigate how is “beauty” a construct, does it limit women more than men and to compare the difference between the male and female gazes in art. As a part of the thesis I created an exhibition with Lotta Karoliina Räsänen and Silver Tsäko, in which my works examine issues related to “beauty”.

The difference in the depiction of the male and female gazes in films, as well as in art, has been seen throughout time. In my thesis, I compared Greta Gerwing’s “Barbie”, a film made for the female gaze, and Terence Young’s “Dr. No”, a film made for the male gaze. The film made for the male gaze humiliated and objectified women, while the film made for the female gaze equalized women with men and also brought forth the opposite utopia, where women rule men.

I also cited examples of the depiction of both the male and female gaze in art: examples depicted for the male gaze were Sandro Botticelli’s “Birth of Venus” , Édouard Manet’s “The Luncheon on the Grass” and Roy Lichtenstein’s “Crying Girl”; examples depicted for the female gaze were Frida Kahlo’s “The Two Fridas”, Berthe Morisot’s “In the Bois de Boulogne”, and Shona McAndrew’s “Kaguya”. Works made for the male gaze in art mostly depict naked or degraded women, whereas works made for the female gaze depict women naturally in ordinary environments. (See extras 1-6)

I also talked about the sculptures “Viktor Noir” and “Molly Malone,” the later treatment of which has suggested the presence of a sexualized gaze. The sculpture of “Viktor Noir” has had a large focus of touching and rubbing on the tips of his shoes, parts of his face and mostly his penis region. “Molly Malone” has the rubbing showing on her breasts. However, neither sculpture was made with the intention of catching the sexually desirable gaze. (See extras 7-8)

“Beauty” as a made-up construct affects everyone. If one tries not to be influenced by beauty standards, one must first know what beauty standards are, and opposing them is still being influenced by them.

Beauty standards vary over time and in different cultures, and are strongly influenced by old trends, cultural beliefs, and media portrayals. Women are generally expected to have perfect skin, without any texture, long hair, tiny waist with larger breasts and butts. In most cases, beauty standards are the opposite of what is natural in a given area, for example, if there are more people with naturally fair skin in one area, tanned skin is preferred for beauty, and vice versa. Men are expected to have a strong, muscular body, and at different times there have been different opinions about penis size, but at the moment, the idea that the bigger the penis, the better the man is in sexual intercourse has remained through jokes.

Women are also expected to have different beauty standards, depending on whether they are wanted for work, as a partner. Mothers often have additional expectations after giving birth. In addition to taking care of their child's health, they are expected to take care of their appearance, getting "back" to the body they had before as soon as possible, and in addition, they should also take care of their own health, which is usually what suffers the most.

Beauty standards are introduced to girls at a very young age. Renee Engeln's study shows that 34% of 5-year-old girls had previously intentionally restricted their diet, and 40% of 5-9-year-olds said they wanted to be thinner. This leads to the conclusion that even little girls have been told how to be "beautiful" in the eyes of men

As part of my graduation thesis, I organized an exhibition with Silver and Lotta. The original title of the exhibition was "Body/Language," but as we developed our thoughts and themes further, we came up with a new title, "Here, in spite of it all," with the body as the common denominator. In addition to working on the pieces, everyone had their own roles. I communicated with potential sponsors, Silver worked on the graphic design, Lotta communicated with the gallery and looked for financial support, which we would be able

to apply for together. We didn't receive any financial support outside of school, but we did get a sponsor for the exhibition: Langemaa wines.

We helped each other with both ideas and works, mostly by taking large casts. The hardest to do of my works was the series of plaster torsos "Beauty has no rules," which I also needed the most help with.

Silver made an exhibition map with the locations and names of our works, along with the materials and years, so we didn't have any signs. The first room of my works was the clay "Meltdown". The second room was almost like an altar room for my mother. There were the series "When does mom start? When does Liisa start?" both in plasticine and bronze and the painting "Mommy before surgery". The last room has a series of plaster torsos "Beauty has no rules" and the series of embroidery and readymade objects "inappropriate themes!". (See photos 36-38)

KASUTATUD KIRJANDUS

Filmid:

Gerwing, G. (2023). Barbie [film]

Young, T. (1962). Dr. No. [film]

Elektroonilised allikad:

Aalal, A. (02.04.2019) Beauty Sickness Is Everywhere [www]

<https://www.psychologytoday.com/us/blog/the-first-impression/201904/beauty-sickness-is-everywhere> (20.05.2025)

Artchive. In the Bois de Boulogne (1879) by Berthe Morisot [www]

<https://www.artchive.com/artwork/in-the-bois-de-boulogne-berthe-morisot-1879/> (19.05.2025)

Art For Change. (03.09.2024) Through Her Eyes: The Female Gaze [www]

<https://artforchange.com/blogs/news/through-her-eyes-the-female-gaze> (19.05.2025)

Art For Change. Shona McAndrew, Kaguya, 2021; Hand-Embellished, Signed, and Numbered Limited Edition Print [www]

<https://artforchange.com/products/kaguya-2021-hand-embellished-print> (19.05.2025)

Bosken, N. (14.09.2017) 10 Statues That People Like To Touch In Inappropriate Places [www]

<https://listverse.com/2017/09/14/10-statues-that-people-like-to-touch-in-inappropriate-places/> (23.05.2025)

Burdis S. (05.06.2019) Beauty and Myth | The Birth of Venus by Sandro Botticelli [www]
<https://headstuff.org/culture/visual-arts/the-birth-of-venus-botticelli/>

Cambridge Dictionary. Beauty [www]
<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/beauty> (04.01.2025)

Casparie, S. (15.09.2021) The Female Gaze: Berthe Morisot's 10 Most Notable Paintings of Women [www]
<https://www.thecollector.com/berthe-morisot-notable-paintings-of-women/> (19.05.2025)

Dixit, N. (10.07.2019) Fair, But Not So Lovely: India's Obsession With Skin Whitening [www]
<https://brightthemag.com/fair-but-not-so-lovely-indias-obsession-with-skin-whitening-beauty-body-image-bleaching-4d6ba9c9743d> (22.05.2025)

Girvin, S. (06.05.2025) Stewards brought in to protect 'groped' Molly Malone statue [www]
<https://www.bbc.com/news/articles/cj68l9kw24go> (23.05.2025)

Huter, T. L. (20.09.2023) Is This Barbie's World? A Feminist Analysis Of Greta Gerwig's 'Barbie' [www]
<https://movies.mxdwn.com/feature/is-this-barbies-world-a-feminist-analysis-of-greta-gerwigs-barbie/> (04.05.2025)

Joshu, E. (18.01.2024) The ideal penis size, shape and pubic hair style most attractive to females, according to science [www]
<https://www.dailymail.co.uk/health/article-12978977/ideal-average-penis-testicle-size-shape-girth-length-pubic-hair.html> (22.05.2025)

List of all James Bond Girls [www]
https://www.007james.com/articles/list_of_james_bond_girls.php (05.05.2025)

McInerney, R. (02.04) The Male Gaze [www]

<https://www.arthistoryperspectives.com/posts/themalegaze> (19.05.2025)

Raamanujan. (27.05.2023) The Female Gaze: Why Women In Art Matter [www]

<https://medium.com/the-festember-blog/the-female-gaze-why-women-in-art-matter-fb41e7655859> (19.05.2025)

Shahid, S. F. (03.11.2024) Beauty Standards and Their Impacts on Women's Lives [www]

<https://nooriempowers.com/beauty-standards/> (19.05.2025)

Simonova, M. (09.11.2021) The Ideal Man: Male Beauty Standards Through History [www]

<https://www.thecollector.com/idealized-man-male-beauty-standards-through-history/>
(22.05.2025)

Sõnaveeb: Düsmorfia [www]

<https://sonaveeb.ee/search/unif/dlall/dsall/d%C3%BCsmorfia/1/est> (25.05.2025)

Sõnaveeb: Menstruatsioon [www]

<https://sonaveeb.ee/search/unif/dlall/dsall/menstruatsioon/1/est> (25.06.2025)

Toxigon (10.05.2025) Unraveling the Mind of the Sculptor Behind Victor Noir [www]

<https://toxigon.com/unraveling-the-mind-of-the-sculptor-behind-victor-noir> (23.05.2025)

The bizarre fame of Viktor Noir [www]

<https://cemeteriesroute.eu/projects/stories/the-bizarre-fame-of-victor-noir.aspx>
(23.05.2025)

The Luncheon on the Grass, 1862 by Édouard Manet [www]

<https://www.manet.org/luncheon-on-the-grass.jsp> (19.05.2025)

The Two Fridas, 1939 by Frida Kahlo [www]

<https://www.fridakahlo.org/the-two-fridas.jsp> (29.05.2025)

Uue Põlvkonna Sõnaraamat: Male Gaze [www]

https://goong.com/et/word/male_gaze_eesti_keeles/ (12.02.2025)

Uue Põlvkonna Sõnaramat: Meltdown [www]

https://goong.com/et/word/meltdown_eesti_keeles/ (25.02.2025)

Raamatud:

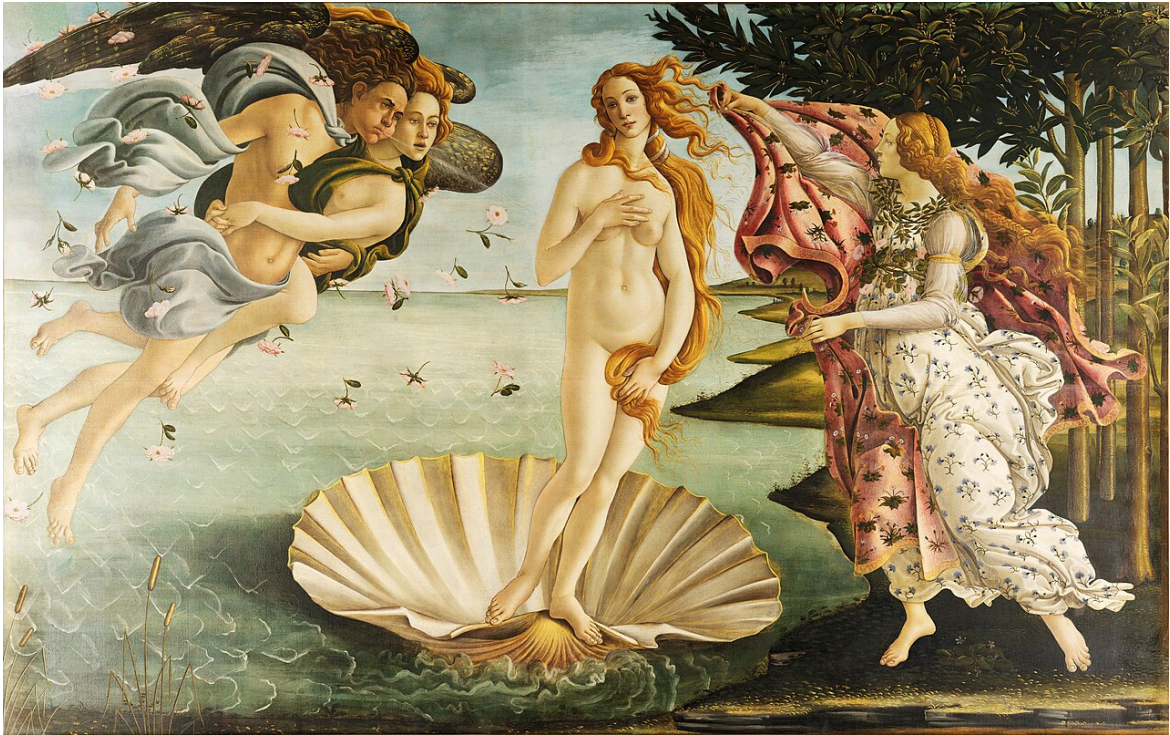
Duncan, C. Frueh, J. Linker, K. Lippard, L. R. Nochlin, L. Owens, G. Pollock, G. Vogel L. (2000). Pandora laegas. Feministliku kunstikriitika võtmetekste. Tallinn: Kirjastus Kunst

Eco, U. (2006) Ilu Ajalugu. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus.

Engeln, R. (2017) Beauty Sick: How the Cultural Obsession with Appearance Hurts Girls and Women. New York: HarperCollins

LISAD

Lisa 1. Sandro Botticelli “The Birth of Venus” 1484

https://en.wikipedia.org/wiki/The_Birth_of_Venus#/media/File:Sandro_Botticelli_-_La_nascita_di_Venere_-_Google_Art_Project_-_edited.jpg

Lisa 2. Édouard Manet “The Luncheon on the Grass” 1863

https://fr.wikipedia.org/wiki/Le_D%C3%A9jeuner_sur_l%27herbe#/media/Fichier:%C3%89douard_Manet_-_Le_D%C3%A9jeuner_sur_l%27herbe.jpg

Lisa 3. Roy Lichtenstein “Crying Girl” 1963

[https://en.wikipedia.org/wiki/Crying_Girl#/media/File:Crying_Girl_\(enamel\).jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/Crying_Girl#/media/File:Crying_Girl_(enamel).jpg)

Lisa 4. Frida Kahlo “The Two Fridas” 1939

<https://www.fridakahlo.org/the-two-fridas.jsp>

Lisa 5. Berthe Morisot “In the Bois de Boulogne” 1879

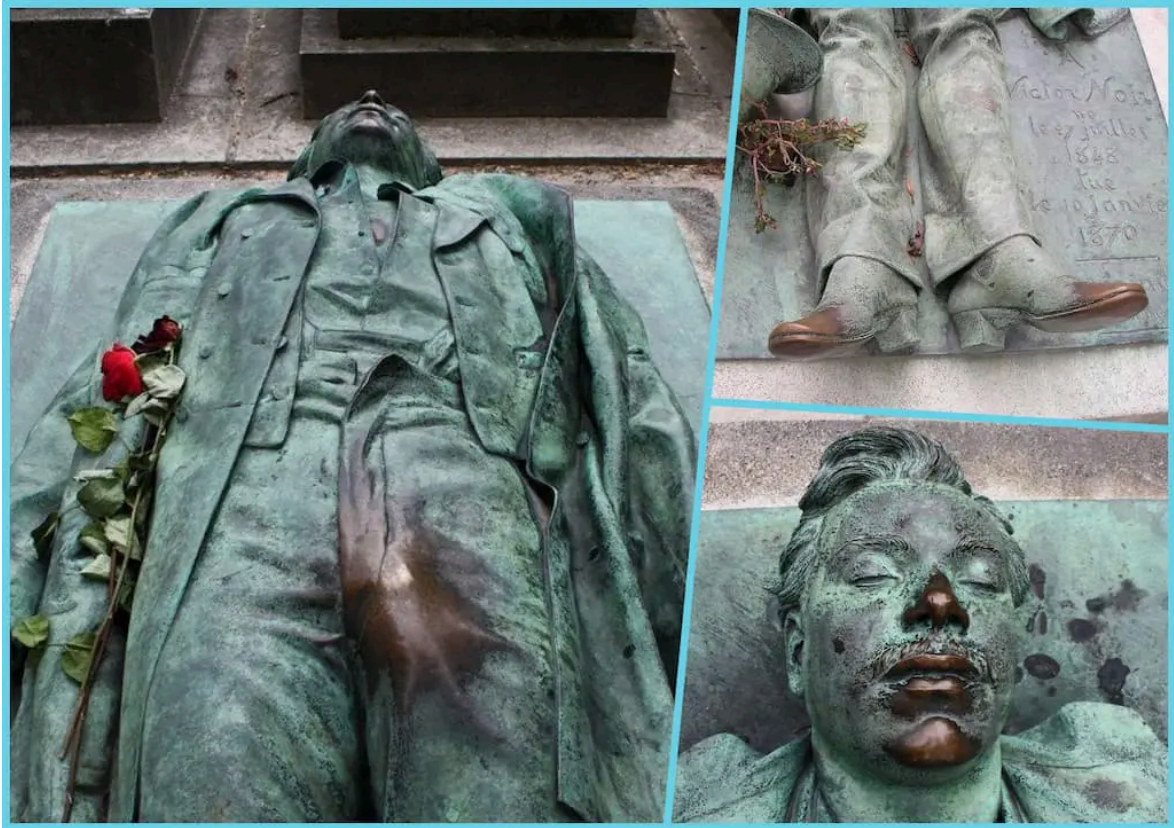
<https://www.wikiart.org/en/berthe-morisot/in-the-bois-de-boulogne>

Lisa 6. Shona McAndrew “Kaguya” 2021

<https://artforchange.com/products/kaguya-2021-hand-embellished-print>

Lisa 7. Jules Dalou “Viktor Noir” 1891

<https://marcianosz.com/victor-noir-layenda-de-la-tumba-en-paris/>

Lisa 8. Jeanne Rynhart “Molly Malone” 1988

<https://lovetovisitireland.com/what-is-molly-malone-famous-for/>

Lisa 9. Kunstnike tekstid kopeeritud näituse tekstide failist

<https://docs.google.com/document/d/1wKMqxCbQfDyMesSG3b0rvDOZbjbb4qvWySPHUjSehgo/edit?tab=t.0>

Silver Tsäko

Olime mitmekesi, aga mitte koos. Minu ja ülejäänud maailma vahel oli mingi nähtamatu sein, mõistmise puudumine, arusaamatus, teadmatus. Võib-olla olime lihtsalt erinevatelt planeetidelt. Vaatasin talle otsa ja ta vaatas minust otse läbi, kuulates mu juttu haletsevate silmade ja täiesti teiste tõekspidamistega.

Siiski istusin edasi. Silmad seintel tundusid paljunevat ja nad kõik pilgutasisid erinevatel aegadel, olles samuti mitmekesi, aga mitte koos. Kõik vahtisid mind. Hoidsin oma käsi veidralt.

Midagi veidrat toimus ka jalgades. Joosta ei olnud enam vaja, aga nad liikusid edasi. Lõikasin nad lõpuks lihtsalt ära ja tõusin lendu, tissid maa poole vajumas. Küll nad ükspäev ka ära kukuvad.

Mulle öeldi, et ta lõpetas oma õlle ja siis hüppas aknast välja. Lendu ta ei tõusnud, sest tulnukatel pole tiibu. Neil on soomused ja sinine nahk ja silmad seintel jälgivad neid alati. Aga vahel tuleb ette, et ei peagi otseselt lendama, et vabaneda. Lõpuks paned ikka peaga vastu asfalti ja saad aru, mis maailmas sa elad. Vabaneda saab aga muudmoodi. Kuskil niiskes ja pimedas, sellises olekus, et raske on aru saada kas oled tantsimisest hiline või ajasid endale lihtsalt morssi peale. Miks me ära tahame minna? Kus meid veel vajatakse ja oodatakse, kui mitte siin? Vöökotis on tubakas ja rullimisasjad. Istume ja suitsetame.

Mõni vundament on ehitatud kukkuma. Tükid, mis varem uskusin olevat raskust kandvad, pragunevad ja muutuvad pulbriks. Targemad hakkavad jalgealust muidugi juba eos parandama igasuguse kokku kraabitud pahnaga. Mul ei ole eriti midagi sinna pragudesse toppida. Pohhui, las laguneb. Ehitame uue.

Instagram: keegikeegi47

Carmen Ööbik

J “Meltdown”

Olles iseenda modell, rõhutasin teoses kohti, mis tekitasid minus ebamugavust või piinlikkust. Väljendasin tunnet, mis tekib, kui depressioon on nii tugev, et ei suuda enam voodistki tõusta. Samal ajal aga on sellest ka süütunne, sest tean, et peaksin tõusma, hambaid pesema ja sööma, kuid see tundub liiga suure ülesandena.

K seeria “Millal algab ema? Millal Liisa?”

Näha on nii esialgsed värvilised plastiliinist figuurid kui ka sel aastal lõpetatud pronksist figuurid. Plastiliiniga keha modelleerides tundsin, et mõtlen naisfiguuri modelleerides väga palju oma ema peale. Meil on peres viis last, kuid kuna kolm neist on alles kodused põngerjad, otsustasin teda kujutada kolmel kujul - iga väiksema lapsega üks skulptuur. Pärast pronksi valamist tekitasid need teosed mulle sügavamaid mõtteid emaduse ümber. Kui inimene saab emaks, kingitakse talle tähtpäevadeks kingitusi lapse jaoks, mis on iseenesest tore, sest need asjad on vajalikud ning tal on hea meel olla ema... Aga nüüd on ta teiste silmis eelkõige ema. Ta pole enam lihtsalt tema ise, selle teose raames siis minu ema, Liisa.

L maal “Emme enne operatsiooni”

Üleüldiselt on mul kuidagi keeruline olnud inimest maalida, üldse ei saa hakkama. Maalitunnis oli meil aga päris mitu maali vaja inimestest maalida ning juhuslikult sel ajal otsustas mu ema, et enda tervise ja oma laste tuleviku huvides peab ta midagi oma kehakaaluga ette võtma. Kuna ta oli samas olukorras nagu mina maalimisega, et midagi ei aidanud, langetas ta raske otsuse teha maovähendusoperatsioon. Palusin maalimise õppejõudu, et ehk saaksin hoopis oma ema maalida. Üldiselt pole mul inimeste maalimise vastu erilist huvi, kuid omaenda emaga on teised lood. Sel juhul oli ka lootust, et maal tuleb paremini välja. Õnneks oli ta sellega nõus ja nii sündis minu poolt esimene maal inimesest, kellele julgesin näo maalida.

MNO seeria torsodest “Ilul pole reegleid”

Tihti olen tundnud, et asjad mida inimese juures kritiseeritakse, on kunstis huvitavad ja “ilusad”. Aga mis on ilu? Kas ilu ja ideaalsus eksisteerivad? Siin näitusel on algus seeriale kipstorsodest, mis räägivad, kuidas iga keha on ilus ja

huvitav just nii nagu ta on, nii kunstis kui päriselus. Neid ei tohi kritiseerida, vaid peab austama, sest nendes on näha elatud elu. Torsode ellu toomiseks on lisatud ka lood päris inimeste poolt nende torsode taga.

P tikandid “Kohatud teemad!”

Normaalsed naiste kehadega toimuvad asjad, nagu menstruatsioon, erinevad rinnad ja karvakasv on üldiselt tabuteemad ning ei ole ühiskondlikult kuidagi “ilusad,” kuigi nad võiksid olla. Samuti on enimlevinud lahendus paljudele naiste kehadega toimuvatele probleemidele neile lihtsalt beebipillid välja kirjutada.

Instagram: obi_artsy

Lotta Karoliina Räsänen

Asjad hakkavad iseenesest veerema, kui laseb end lapselikul keelepruugil võluda.

Ütleb: "Minust saab lind" ja saab selleks.

"Hélène Cixous"

Mida rohkem ma üritan tüdrukulikkust defineerida, seda kindlamaks saan, et tüdrukut ei saa kasti panna.

See puistab välja kõigis erinevates toonides, plahvatab rõõmu ja raevu.

See tuleb välja vallatuse, häbelikkuse, uudishimu ja pilkamise puhangutena.

Kahaneb ja kasvab üle oma piiride.

See on pehme, toitev. Surnud linde mattev.

Ebamõistlik, kohmakas ja nii piinlik.

Kohati pole teda kuskil näha, aga tühja kohta on ikka tunda.

Lapsena ma ei teadnud, kus jookseb piir reaalsuse ja kujutlusvõime vahel. Mind kutsuti sageli valetajaks, aga kuidas sa saad olla valetaja, kui usud seda, mida ütled, et nägid? Kui ma tolele tüdrukule tagasi vaatan, tunnen tohutut rahutunnet. Ma ei ole tema, aga ta on ikkagi *mina* ja *minus*.

Instagram: lottqkqrolinq

Lisa 10. Pressitekst eesti ja inglise keeles kopeeritud näituse tekstide failist

<https://docs.google.com/document/d/1wKMqxCbQfDyMesSG3b0rvDOZbjbb4qvWySPHUjSehgo/edit?tab=t.0>

Ühisnäitus "**Vaatamata kõigele oleme me olemas**" galeriis Pallas
25.04.2025-24.05.2025

Skulptuurinäituse kontseptsiooni on põimitud arutelu kehast, esteetikast, soost ning soo performatiivsusest. Iga kunstnik läheneb teemale isiklikust kogemusest, pakkudes erinevaid vaatepunkte. Noored skulptorid toetavad väljapaneku sisu käsitluses üksteist sarnaste elukogemuste jagamisega ning kannavad ühiselt sõnumit "vaatamata kõigele oleme me olemas".

Galerii keldrikorrusel toimuv ekspositsioon valmis kolme skulptuuritudengi Kõrgema Kunstikooli Pallase diplomitööde praktilise osa raames. Noorte kunstnike teosed põhinevad loomingulisel uurimistööl, mille tulemusi kaitsevad nad juba selle aasta juunikuus.

Lotta Karoliina Räsänen analüüsib oma lõputöös tüdrukulikkust kui laiemat sotsiaalset konstrukti ja esteetikat. Tüdrukulikkus sõnana viitab mitte ainult lapsepõlvele, vaid ka psühholoogilisele tasandile ning sookogemusele. Tüdrukulikkus on liminaalne seisund, naeratuse tagant nähtav sügav alatoon, kohmakas ja tülikas, elust pakatav. Lotta käsitleb tüdrukulikkuse kogemust osana teoste loomise protsessist — mis tunne on olla tüdruk, kes teeb kunsti ja on kunstnik / on kunstis kujutatud.

Silver Tsäko teosed räägivad identiteedi igatsusest, lagunemisest ja muutumisest. Kuigi tema tunnetus soost erineb paljude inimeste omast, kannab see endas üldinimlikkust ja olemuslikkust. Silver toob transkogemuse avalikkuse ette läbi düstopiliste ja ulmeliste teoste, mis mängivad füüsilise keha piiridega. Ta läheneb kehale ja soole loominguliselt, mänguliselt ning eksperimenteerivalt, jutustades lugusid omaenda kogemustest transinimesena.

Carmen Ööbik toob ruumis esile erinevaid kehasid neid idealiseerimata. Ta näitab oma loominguga, et iga keha võib nii kunstis kui elus ilus ja huvitav olla. Neid ei tohi kritiseerida, vaid peab austama, sest nendes on näha elatud elu. Tema kogemused näitavad, et isegi kui sugu pole mõne silmis oluline või tähtis, on paljud situatsioonid siiski väga soopõhised. Paljud naise kehaga toimuvad protsessid on endiselt ka tabu teemad. Sealt sai alguse Carmen valik kujutada keha kunstis läbi enda kui naise pilgu.

Täname:

Berit Talpsepp-Jaanisoo, Leena Kuutma, Paul Mänd, Helene Lüüsi, Tuuli Puhvel, Len Toots, Andreas Tukmann, Tiina Viilop, Kõrgema Kunstikooli Pallas skulptuuriosakond, Langemaa Veinid.

Pressifoto, kaart ja plakat: Silver Tsäko. Fotokollaaž. 2025.

Group exhibition **“Here, in Spite of It All”** at Gallery Pallas

25.04.2025-24.05.2025

Opening: 25.04.2025 at 17.00

The exhibition "Here, in Spite of It All" brings together three sculpture department graduates for their first joint exhibition, completed as a part of their thesis, which takes place at Pallas Gallery from 25 April to 24 May 2025.

The exhibition deals with gender, body, aesthetics and the performativity of gender. All three artists approach the exhibition through a personal theme, bringing polyphonic experiences of existence to the exhibition.

Lotta Karoliina Räsänen explores girlhood as a broader social construction and aesthetics. Girlhood as a word does not only refer to childhood, but also to a psychological level and gender experience. Girlhood is a liminal state, deep undertone behind a smile and gaze, clumsy and troublesome, overflowing. Lotta explores the experience of girlhood as part of the process of creating works – what it feels like to be a girl who makes art and is an artist/is in art.

Silver Tsäko's works speak of identity dissolution, yearning and change. Although his gender identity differs from the mainstream, it still contains a lot of universal humanity and is equally existent. Silver brings the trans experience to the audience through dystopian and sci-fi works that stretch the physical boundaries of the body. He approaches the body and gender in a playful and experimental way, telling the story of his own experience as a trans person.

Carmen Ööbik brings different bodies into the space without idealizing them. With her works, she wants to show that every body can be beautiful and interesting in itself. The body should not be criticized, but rather the lived life that is visible in them should be respected. Carmen feels that although gender is not significant in everyone's eyes, many situations are still very gender based. The processes that occur in a female body are still a social taboo. Carmen wants to deal with the body in her art, through the female gaze.

Although the artists approach the exhibition through different themes, they support each other and share similar life experiences. Above all, they want to say with the exhibition: "here, in spite of it all."

Thank you:

Berit Talpsepp-Jaanisoo, Leena Kuutma, Paul Mänd, Helene Lüüsi, Tuuli Puhvel, Len Toots, Andreas Tukmann, Tiina Viilop, Sculpture department of Pallas University of Applied Sciences, Langemaa Veinid

Press photo, map and photo collage: Silver Tsäko, 2025.

Lisa 11. Modellide tekstid kopeeritud näituse tekstide failist

Helene

Aeg 7:36

Iga kord, kui ma end peeglist vaatan, näen end veidikene erinevalt. Mõnikord näen parem välja, mõnikord halvem. Ma ei ütleks, et ma enda arvates ilus välja näen, aga kole ma ka ei ole. Ilus on kuidagi kummaline sõna, mida enda kohta kasutada. Kuigi mulle endale mingid osad oma välimuses ei meeldi, ei saa ma öelda, et nad iluta oleksid. Pigem kasutaksin ilusa ja koleda asemel sõnu meeldib ja ei meeldi. Enda puhul meeldivad mulle mu kulmud, mu silmad, juuksepiir, käed ja piht ning pigem ei meeldi nina, lõug ja lõuajoon, kurgualune, rinnad, kõht, reied ja nahk.

Ühiskonna ilustandardid mõjutavad alateadlikult küll seda, kuidas ma oma näol ja kehal midagi ilusana, nii öelda, või koledane näen. Muuta ma tahaksin oma nina kuju, et oleks natukene sirgem ja võib olla ka teravam, aga ma isegi ei tea, kas selline nina mulle päriselt sobiks. Tahaksin ka olla peenem, peamiselt ikka enda heaolu ja välimuse jaoks, aga ma tunnen veidi, et ma pean olema peenem, sest see on ühiskonna silmis ilusam.

kuigi ühiskonna ilustandardid tegelikult mu elu väga ei mõjuta ja teistega ma oma välimust väga palju ei võrdle ning nende arvamus mind ei huvita, sest ma pole kunagi tegelikult ühiskonna ja teiste järgi oma välimust sättinud ja kui ma ennast satin, siis ma üritan ikka märgata seda, mis on hea ja meeldib ja kui ma teisi vaatan, teen samamoodi, et ma näen iga inimese välimuses pigem alati head. Ma ei mõtle sellele, et mis võib kole või halb olla.

Kuigi tihti vaatan ja võrdlen teiste ninasid oma ninaga. Ma ei mäleta, et oleksin kunagi kedagi näinud, kellel oleks minuga sarnane nõgus nina. Peaksin selle inimese tervet nägu uurima ja vaatama enne, kui ma saan arvata, et kas minuga sarnane nina sobib talle või mitte. Aga

ma ei usu, et ma enesekriitika tõttu kohe sarnase nina hukka mõistaksin.

Seda ma ei tea, kas.. või noh, ma ei oska öelda, kas teisele inimesele sobiks minuga sarnased rinnad või mitte. Tundub nagu ebaviisakas niimoodi mõelda. Võrdlen ikka natukene oma rindu teiste inimeste rindadega. Pigem enda keha tüüpiga sarnastel inimestel olen näinud pigem väiksemaid rindu. Ma ei tea, kas nad ka mõtlevad, et kas nad on nendega rahul või kas nad tahaksid pigem suuri rindu nagu mul on. Kuna mul on endal nii kaua olnud piisavalt negatiivne kogemus oma rindadega, et ma ei suuda enam mõista, miks keegi endale üldse rindu tahaks vabatahtlikult ja veel eriti nagu suuri rindu.

Mina kui lihtsalt eksisteeriv elusolend, ütleks, et mu kogemus mu kehas on pigem hea. Tunnen end üldiselt hästi ja mugavalt ja miski ei valuta, ma saan vabalt liikuda ja nii edasi, et ma ei kurdaks oma välimuse ja keha üle eriti, aga mina kui inimene, mina kui inimene ütleks, et see kogemus saaks olla kõvasti parem. Hingel on raske kogemus, nii-öelda. Rindade ja emaka ja kehakaalu tõttu. Menstruatsioon on ikka päris jube ja häiriv ja ebameeldib protsess nii kehaliselt kui vaimselt. Tuletab mulle iga kord meelde seda, kuidas ma tahaksin ilma emakata elada, sest mul ei ole seda vaja, sest ma ei taha lapsi kunagi saada ja ma tunnen nagu iga kord, kui see juhtub, et mu keha on mu enda vastu ja teeb mulle meelega haiget, et kuidas ta ei saa aru, et see on mõttetu kõik.

Rinnad tahaksin ka ära lasta opereerida, nad ei meeldi mulle, nad ei ole ilusad, mul pole neid vaja. Ma ei tunne, et ma oleksin nendega samas kehas. Nad on just kui võõrkehad. Magades jäävad alati ette, kõhu peal ma magada ei saa. Tihti on tunne, et hingata on raske, miski nagu pigistaks, suruks rindkerele. Nad on rasked ja suured ka, nad tõmbavad mind küüru, ma tunnen nagu ma vajun alla kogu aeg. Võibolla ma ei tahaks neid ära lõigata tegelikult, või ma ei mõtlekski selle peale, et nad ei meeldi mulle või ma ei taha neid, kui nad oleksid kõvasti väiksevad. Aga selles mõttes ma oma keha ei vihka, kindlasti mitte. Aga rinnad ja emakas ja see rasvkude siin kõhu peal ja reitel ja

nii erinevates kohtades tekitavad siukest nagu vastumeelsuse või tõrjutuse tunnet nagu enda keha suhtes, et nagu mu keha ja mu hing ei klapi omavahel väga hästi.

Ma olen natukene mõelnud sellele, et kas mu kehakogemus saaks olla parem, kui mul oleks maskuliinne keha, aga ma tõesti ei oska öelda, kas jah või ei, sest ma ju ei ole kunagi maskuliinses kehas eksisteerinud. Aga mul on kuidagi praegu nii parem olla lühikeste juustega ja siis kui ma oma binderit kannan, mis surub mul rinnad tugevalt keha vastu, niimoodi nad tunduvad olevat palju väiksemad kui nad tegelikult on. Kuidagi mul see maskuliinsem väljanägemine, või siuke androgüünsus on nagu endale parem ja ma arvan, et lihtsalt kui ma kaalust alla võtaks, see annaks mu keha kogemusele palju positiivset juurde sest mingis mõttes on kõhnem keha ka teistsugune keha võibolla ma siis ei mõtleks selle, et kas ma tahaksin üldse teistsugust keha võibolla lihtsalt piisaks sellest, kui ma oleksin 15-10 kilo kergem ja väiksemate rindadega loomulikult.

Aga, aga jah, arvasin, et see vormi võtmise protsess tekitab minus rohkem stressi ja hirmu, sest ma olen ju peaaegu paljas ja teistele on mu torso tervenisti nähtav. No oli loogiline, et ma olin ärev. Aga kõik oli väga mõnus ja rahulik selles suhtes, et olin ise enesekindel ja rahulik ja keskendusin modelliks olemise peale, mitte sellele, et kuidas ma välja näen või mida teised minust arvavad. Mulle meeldis ka see, kuidas need külmad kipssidemeribad mu nahal siukse mõnusa külma tunde tekitasid, et ma sain oma kehas olla rahulikult ja keskenduda sellele, et ma lihtsalt olen ja kuidas ma ennast tunnen oma kehas. Ja need kipsmarlid ei häirinud mind üldse, kuigi nad olid justkui teine nahk, siuke kõva teine nahk mu naha peal. Ja selle kipstorso nägemine hiljem tekitas siukse imeliku melanhoolse tunde, sest me ju lihtsalt päriselus kunagi oma keha niimoodi kolmemõõtmeliselt ei näe. Ja ta tundus mulle kipsis olles natukene üle/ielu suurusena, rinnad kuidagi eriti. Ja kurb hakkas, pisar tuli silma, aga samas tekkis ka mingisugune empaatia või siuke.. ma ei oskagi kirjeldada, siuke tunne enda vastu, et mul on kahju temast.

Jah, sest mu rinnad ju aktiivselt häirivad mind kogu aeg juba mingi 10 pluss aastat iga päev aga, see ei ole mu keha süü, et on selline nagu ta on ja mul on natukene kahju, et ma tahan teda muuta, selleks, et mul oleks endal parem ja nii-öelda ilusam olla kuigi tahaksin olla peenem ja teistsuguse nina ja lõuajoonega ja ilma rindadeta ja ilma emakata siis ma ikkagi suudan samal ajal ennast aktsepteerida sellisena nagu ma olen ja oma keha ka sellisena nagu ta on. Kuigi, see ei ole kerge.

Minu elus on kaks perioodi. Kuue aastaselt avastati, et mu selgroog hakkaks nagu kõveraks minema. Sõltumata lõpututest arstide juures käimistest, Eestis Venemaal, ravivõimlemistest, kipsis magamistest, läks olukord järjest hullemaks. Lõpuks oli selgroog nii kõver, et olid juba ka puusad erinevatel kõrgustel, mis pani mu lonkama. Pideva väsimuse ja valu tõttu polnud võimalik pikki reise enam ette võtta.

Selle esimese perioodi viimane lõpp oli psüühiliselt väga raske, sest olla teismelisena teistest nii erinev... Peegel ei olnud minu sõber, lihtsam oli tegelikkust eirata.

Mäletan end voodis nutmas - miks mina, ma ei suuda enam nii olla. Samas on õnneks mulle antud optimistlik meel ning järgmisel päeval taas kooli minnes oleks kõik nagu ununenud. Samuti on mulle kõik ülejäänud mu kehas meeldinud - nägu, jalad, käed, kõik muu. Kõige negatiivsem mälestus ongi koolist, kus kaks õpetajat omavahel haletsesid: "Vaene tüdruk.." jne.

Ja siis saabus päev, mida pean oma teiseks sünnipäevaks ning kogu mu elu muutus. 16-aastaselt tehti mulle operatsioon. Peale operatsiooni olin ma umbes 10 cm pikem. Kui lõpuks haiglast välja sain, tundusid inimesed lühemad. Ühe hetkega polnud ma enam kõige lühemate seas.

Peale aastast puusadest kaelani kipsi kandmist oli veel üks tore tunnetuslik kogemus. Haiglast ilma kipsita lahkudes oli nii kerge ja õhuline tunne, isegi pisut hirmutav, et kohe tuleb tuuleil ja viib mu ära.

Kogu mu elu oli äkki muutunud. On küll ühtteist, millega tuleb arvestada.

Minu sõbrannad teavad, et kui mul on kott käes, siis seisavad nad minust paremal, kuna ma saan kotti kanda ainult vasaku käega. Üle tee minnes vasakule vaatamiseks pean ma keerama kogu keha, kuna

selg ei paindu. Samuti pole mõtet minu käest paluda, et ma auto tagaistmelt midagi ulataksin.

Ilu standarditest selles kehas pole mõtet mõeldagi. Ja kui keegi pakuks, et kui oleks võimalik selles elus uus täiuslik keha valida, siis nüüd ütleksin juba ei. Tänu sellele kogemusele olen just see, kes olen. Ma pole sugugi kindel, et "ideaalkehas" oleksin sama iseloomuga. Olen mõistnud, et kõik sõltub mu enda ellu suhtumisest ja hoiakust ning ainult mina ise saan oma meeles positiivsust genereerida. Nüüd on aastatega selg küll pisut taas ära vajunud.

Kipsvormi võtmisel oli mul ainult üks mure - kas suudan nii pikalt liikumatuna püsida... suutsin. Üllatusena tuli keha mälust meelde see aastane kipsis olemise aeg, aga see oli tore meenutus.

Lõppkokkuvõtteks ma küll ei saa öelda, et ma armastan oma keha, aga aktsepteerin teda sellisena nagu ta on, sest tänu temale ma eksisteerin.

Viimasel ajal on mu esmane emotsioon peeglisse vaadates üllatavalt positiivne. Siiski on osad, mis mulle oma välimuse juures enim meeldivad - just need, mida olen saanud ise teadlikult muuta. Ühiskondlike ilustandardite ning ilu kui kontseptsiooni peale mõtlesin sügavamalt viimati enam kui kümne aasta eest, kui jõudsin järeldusele, et oma füüsiliste atribuutidega ei mahuks ma kunagi edukalt traditsioonilisse "ilusat tüdrukut" malli. Minu kohene lahendus probleemile oli isegi mitte üritada. Hakkasin oma välimust sättima viisil, mis ei proovinudki kõige levinumatele standarditele vastata.

Mu eelaimdus, et minust "ilusat tüdrukut" ei saa, sai lõpliku kinnituse mõned aastad tagasi, kui avastasin oma mittebinaarse identiteedi. Sellega kaasnesid aga omaette mured - nimelt ebamugavus oma feminiinses kehas - mille lahendas vähemalt osaliselt ülakehaoperatsioon. Tuleb välja, et peamine põhjus, miks ma ennast hetkel oma kehas võrdlemisi mugavalt tunnen, on kõik muudatused, mida olen ise teinud - treenimine, needid, tätoveeringud, rindade eemaldamine. Ükski neist ei ole aga otseselt mõjutatud ühiskondlike ilustandardite poolt - pigem lähtun oma välimuse hindamisel standarditest, mille olen ise endale seadnud ning mis lähevad mitmel juhul ühiskondlike standarditega sootuks vastuollu.

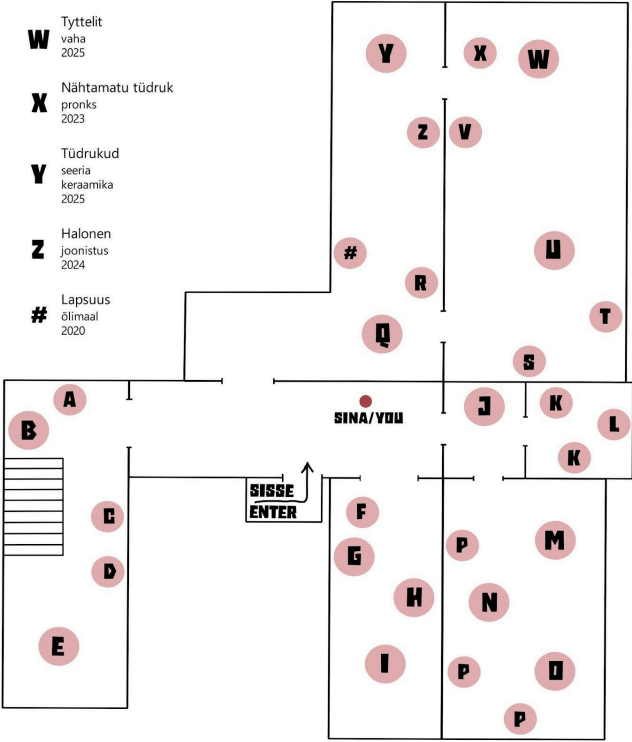
Igapäevaselt pööran oma välimusele tegelikult üsna palju tähelepanu, kuid puhtalt enda heaolu nimel. Mida mugavamalt ja enesekindlamalt olen hakanud end oma kehas tundma, seda enam olen hakanud keskenduma ka oma välimuse teistele osadele, näiteks riietusele ning soengule. Siiski on mu kasvava enesekindlusega kaasnenud ka teatav pahupool - kuna olen hakanud nägema ennast pigem maskuliinsuse standardite järgi, tunnen aeg-ajalt jätkuvalt soodüsfooriat ning olen hakanud unistama maskuliinsemast kehast, eelkõige näiteks laiematest õlgadest ning lihaselisemast ülakehast. See illustreerib hästi, et inimene ei saa kunagi rahul olla. Hetkel, mil hakkad end oma välimuse osas hästi tundma, tekivad kohe uued ideed, mis võiks veel teisiti olla.

Vormi võtmise protsess tekitas minus esmalt uudishimu ja elevust, kuna olen üsna kindel, et mul ei ole tegelikult oma kehast täiesti adekvaatne arusaam. Olin väga huvitatud nii-öelda kõrvaltvaataja pilgu võimalusest. Kuju ennast ma küll veel näinud ei ole, kuid loodan, et ei saa oma keha kõrvalt nähes liialt suurt šokki. Tean, et olen oma alasti keha osas siiski ebakindel - selle ebakindluse põhjused jäävad enamasti aga mulle endalegi segaseks, seega otsustan igapäevaselt neile mitte sügavamalt mõelda ning keskendun oma välimuse osadele, millega ennast mugavalt tunnen.

Lisa 12. Tööde kaart

TEOSTE INFO JA ASUKOHAD

A-I Silver Tsäko	K Millal algab ema? Millal Liisa? seeria plastiliin, pronks 2024, 2025	W Tyttelit vaha 2025
A Pudelis pronks 2023	L Emme enne operatsiooni akrüül 2023	X Nähtamatu tüdruk pronks 2023
B Häbikäsi betoon, vaha, juuksed 2025	M Ilul pole reegleid seeria kips 2025	Y Tüdrukud seeria keraamika 2025
C Pretty boy keevitus, segatehnika 2024	N Tähestiku järgi: Tiina, Len, Helene	Z Halonen joonistus 2024
D Silmapoolkerad keraamika 2025	P Kohatud teemad leidobjektid, tikandid 2025	# Lapsuus õlimaal 2020
E Tissitaja (ja lapsed) betoon, metall 2025	Q-# Lotta Karoliina Räsänen	
F Silmakuup keraamika 2025	Q Torso puit, metall 2025	
G Puudu polümeersavi 2023	R Peenike pronks 2024	
H Kenake pronks 2025	S Viis väikest seeria alumiinium 2024	
I Andiamo betoon, metall 2025	T Tuijotus kuivnõel 2025	
J-P Carmen Ööbik	U Rästik ja Minä mosaiik 2025	
J Meltdown savi 2024	V Täti kuivnõel 2025	

Silver Tsäko 2025

Lisa 13. Plakat

ÜHISNÄITUS
**Vaatamata
kõigele
oleme
me
olemas**

**AVAMINE 25.04
KELL 17.00**
**GALERII PALLAS,
RIIA 11, TARTU**
**LAHTIOLEKUAJAD
25.04-24.05
T-L 11-18**

 **KÕRGEN
KUNSTIKOOL
PALLAS**

LOTTA KAROLIINA RÄSÄNEN, CARMEN DÖÖBIK, SILVER TSÄKO

Silver Tsäko 2025

Lisa 14. Fotokollaaž

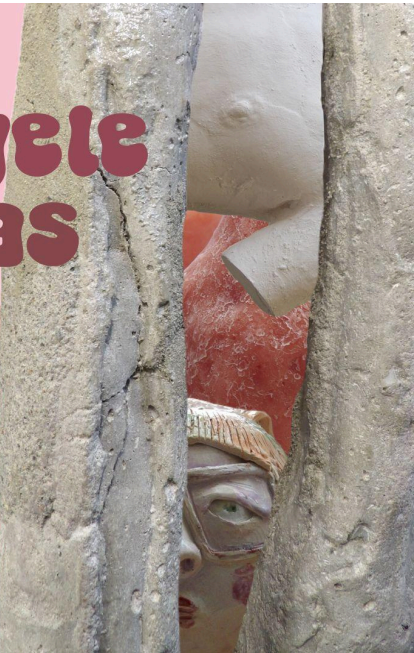
ÜHISNÄITUS

Vaatamata kõigele oleme me olemas

**LOTTA KAROLIINA
RÄSÄNEN
SILVER TSÄKO
CARMEN ÖÖBIK**

**AVAMINE 25.04
KELL 17.00
GALERII PALLAS,
RIIA 11, TARTU
LAHTIOLEKUAJAD
25.04-24.05
T-R 11-18**

KÕRDEM
KUNSTIKOOL
PALLAS

Silver Tsäko 2025

Lisa 15. Kleebised

